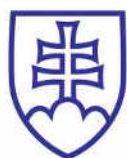

NKP hrad Beckov

č. ÚZPF 1180/1-18

Architektonicko-historický výskum západnej bašty (1180/6)

Ing. Arch. Martin Bóna, Ing. Miroslav Matejka 2017

S FINANČNOU PODPOROU
MINISTERSTVA KULTÚRY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

O B S A H

1. Základné údaje o kultúrnej pamiatke

s. 2

2. Údaje o zadaní, metóde, spracovaní a organizácii výskumu

s. 2

3. Opis skúmaných objektov kultúrnej pamiatky a ich technického stavu

s. 3

4. Inventarizačný súpis nálezových situácií a ich čiastočné vyhodnotenie

s. 4

5. Inventarizačný súpis hodnotných detailov a prvkov

s. 18

6. Analýza vývoja skúmanej časti NKP

6.1. Doterajšie poznatky o architektonicko-historickom vývoji skúmanej pamiatky

s. 20

6.2. Historický výskum

s. 21

6. 3. Analýza vývoja skúmaných častí kultúrnej pamiatky

s. 26

7. Vyhodnotenie výskumu

s. 29

8. Charakteristika pamiatkových hodnôt skúmanej časti pamiatky

s. 30

9. Návrh ochrany, obnovy a prezentácie skúmanej časti pamiatky

a) Zhrnutie výsledkov architektonicko-historického výskumu

s. 31

b) Požiadavky na zachovanie, obnovu a prezentáciu kultúrnych hodnôt skúmanej časti kultúrnej pamiatky, jej hmotnej podstaty, prvkov a detailov tvoriacich jej súčasť a návrh na odstránenie predchádzajúcich nevhodných zásahov a úprav

s. 31

c) Návrh konkrétnych opatrení na záchranu a obnovu skúmanej časti pamiatky a na ich vhodné funkčné využitie

s. 32

10. Požiadavky na vykonanie ďalších špecializovaných výskumov

s. 36

11. Zoznam fotografickej a grafickej dokumentácie

s. 37

12. Použité podklady, pramene a literatúra

s. 39

13. Prílohy

Fotografická dokumentácia

Grafická dokumentácia

Rozhodnutie KPÚ

LV a KM

1. Základné údaje o národnej kultúrnej pamiatke

Kraj:	Trenčiansky
Okres:	Nové Mesto nad Váhom
Obec:	Beckov
Katastr. územie (miest. časť):	Beckov
Č. ÚZPF NKP:	1180/1–18
Unifikovaný názov NKP:	hrad s areálom
Unifikovaný názov PO:	bašta (1180/6)
Typ PO:	fortifikácia
Adresa PO:	-
Druhové určenie NKP/PO:	A U/A AV U
Vlastník NKP:	Obec Beckov, Obecný úrad, 916 38 Beckov 180, v zastúpení starostom obce, Ing. Jánom Križanom
Správca NKP:	Obec Beckov, Obecný úrad, 916 38 Beckov 180
Parcelné číslo:	384

2. Údaje o zadaní, metóde, spracovaní a organizácii návrhu

- 1. Realizátori výskumu:** Ing. arch. Martin Bóna, Štefánikova 14, 953 01 Zlaté Moravce
Držiteľ osobitnej odbornej spôsobilosti na vykonávanie architektonicko-historického výskumu, registračné č. 201.2, dátum vydania 04. 02. 2014
Ing. Miroslav Matejka, J.G. Tajovského 1198/6, 957 01 Bánovce nad Bebravou
Držiteľ osobitnej odbornej spôsobilosti na vykonávanie architektonicko-historického výskumu, registračné č. 242.1., dátum vydania 02. 06. 2014
- 2. Objednávateľ výskumu:** Obec Beckov, Obecný úrad, 916 38 Beckov 180, v zastúpení Ing. Jánom Križanom, starostom obce. Zmluvná dohoda z 2.8.2017.
- 3. Rozsah, charakter a cieľ výskumu:** V zmysle rozhodnutia KPÚ v Trenčíne zo 14.12.2016 (KPUTN-2016/3333-8/98037) mal byť architektonicko-historický výskum bašty uskutočnený ako prípravná dokumentácia potrebná k realizácii zámeru obnovy objektu obcou Beckov. Výskum mal v zmysle rozhodnutia KPÚ charakter povrchového,

čiastočne sondážneho výskumu, s cieľom definovania charakteru skúmaných konštrukcií s návrhom ich obnovy a prezentácie ich pamiatkových hodnôt.

Výskum tak nadviazal na starší umelecko-historický výskum Dr. Jančuškovej z roku 1972 a starší program pamiatkových úprav z roku 1982 (M. Kodoňová A. Fiala). Cieľom úlohy bolo teda zrealizovanie doplnkového architektonicko-historického výskumu s aktualizovaným návrhom ochrany, obnovy a prezentácie objektu západnej bašty hradného jadra.

- 4. Predmet a zameranie výskumu:** Predmetom výskumu boli nadzemné konštrukcie prístupné z interiérovej strany z lešenia a z exteriérovej strany obhliadkou.
- 5. Metóda výskumu:** Výskum mal v nadzemných častiach prevažujúci nedeštruktívny charakter spočívajúci zo sledovania a dokumentovania existujúcich konštrukcií po ich predstihovom očistení od cementových škárových mált a novodobých povrchových úprav na interiérovej strane.
- 6. Spracovanie a organizácia výskumu:** Terénne výskumné práce boli realizované v závislosti od priebehu osekávania cementových povrchových úprav v júni až októbri 2017 a následne boli do konca roku 2017 spracované do podoby predloženej dokumentácie. Ako grafické podklady bolo použité Zameranie hradného areálu od Inžinierskej geodézie n.p. Bratislava z roku 1968, ktoré bolo aktualizované o časti odkryté počas komplexných výskumov v 70.–80. rokoch 20. storočia a sčasti dokumentované Pamiatkovým ústavom pod vedením Dušana Tótha. Nakoľko bol archívny historický výskum PhDr. I. Mrvom realizovaný a použitý v roku vo výskumnej dokumentácii 2006–2007, sú na tomto mieste ako historický podklad použité len výňatky z týchto prameňov.

3. Opis skúmaných objektov kultúrnej pamiatky a ich technického stavu

Použité skratky:

F10 (snímka č. 10 vo fotodokumentácii v prílohe tejto výskumnej správy)

G5:4 (obrázok č. 5 v grafickej dokumentácii a na obrázku pod číslom 4 označená nálezo­vá situácia)

NS5 – nálezo­vá situácia s poradovým číslom.

Skúmaná západná bašta hradného jadra tvorí trojpodlažný murovaný objekt obdĺžnikového pôdorysu 9 x 5–6 m, predstupujúci pred západný obvod paláцovej zástavby hradného jadra (G 1). Objekt si ucelene zachoval obvodové konštrukcie v rozsahu spodných dvoch podlaží a severnú stenu v úrovni 3.NP. Vymurovaný je zo zmiešaného kamennotehlového muriva obsahujúceho zvyšky omietok.

Interiér je prístupný od východu, z interiéru príľahlého paláцového traktu, a to dvomi vstupnými otvormi. Interiér prízemia s odtlačkami zrútenej výsečovej klenby obsahuje vstup do rizalitového prevétu a štyri štrbinové strieľne. Vyššie 2.NP je členené dvomi okennými otvormi s pieskovcovými ostentami a na severnej strane obsahuje aj zvyšok kozubu a vstupu do arkierového zaniknutého prevétu. Najvyššie 3.NP zachované v rozsahu severnej steny je členené zvyškami dvoch okenných otvorov.

Fasády objektu sú členené zmienenými otvormi a obsahujú v úrovni 2. a 3. NP ucelené plochy historických omietok. Podnož (sokel) bašty je mierne kónický a na bočných fasádach aj vejárovito ustupovaný. K južnému priečeliu sa primkávajú aj zvyšky rizalitového prevétu.

Stavebno-technický stav objektu je napriek konzervácii v 80. rokoch 20. storočia vysoko narušený. Predovšetkým sú hĺbkovo narušené zvyšky a staticky v havarijnom stave ostentia okenných otvorov, ktorých prvky sú rozvoľnené a profilácia hĺbkovo zvetraná. Taktiež sú rozrušené špalety štrbinových strieľní, roznášací klenbový pás v podnoži bašty, murivá rizalitového prevétu, i murivo samotnej koruny, ktorých postupné uvoľňovanie ohrozuje aj obyvateľov obce pod hradom. V neposlednom rade samotné historické omietky fasád neboli od doby zániku hradu konzervované, pričom novodobé konzervačné zásahy v 80. rokoch realizované na interiérových lícach boli uskutočnené nevhodnou technológiou cementom nastavovaných injektážnych zmesí.

4. Inventarizačný súpis nálezových situácií a ich čiastočné vyhodnotenie

Súpis ložných mált, murív a omietok:

M1 – malta neskororománska (najneskôr z 1. pol. 13. storočia): bledosivá, hrubozrnná pevná

malta s výrazným podielom veľkej frakcie viacfarebného riečneho štrku (až do 4 cm),

– murivo románske (najneskôr z 1. pol. 13. storočia): z výlučne svetlošedého lomového vápenca

M2 – malta vrcholno/neskorogotická (koniec 14. – zač. 15. storočia): jemnozrnnejšia

- svetlohnedá stredne tvrdá malta obsahujúca minimum riečneho štrku menšej frakcie, zo štruktúry vystupujú zrnká vápna
- murivo vrcholno/neskorogotické (koniec 14. – zač. 15. storočia): so sivého i ružovkastého lomového kameňa s občasným použitím pálených tehál
- O2: omietka vrcholno/neskorogotická (koniec 14. – zač. 15. storočia): v exteriéri doložená len jedna vrstva hladenej omietky s výtvarnou výzdobou nárožného kvadrovania.
- M3: malta neskorogotická (2. polovica 15. – zač. 16. storočia): tvrdá, jemnozrnná s frakciou piesku 0-1 mm, sporadicky zrnká riečneho piesku do 1 cm šedé a hnedé, veľa hrudiek vápna 1–10 mm, sporadicky zrnká tehloviny 1–2 mm.
- murivo neskorogotické (2. polovica 15. – zač. 16. storočia): zmiešané z dominujúceho vápenca, veľa pieskovcov, penovcov a malý podiel tehál. Penovce sú koncentrované najmä na nárožniach, záklenkoch i v samotnom murive.
- O3: omietka neskorogotická (2. polovica 15. – zač. 16. storočia): šedá pieskovohnedá, s väčšími kamienkami na rozdiel od O2 tmavšia, povrchovo zvlnená a vyhladená, s vápenným náterom
- M4: malta ranorenesančná (po polovici 16. storočia): pieskovo-sivá jemnozrnná, s frakciou piesku do 1 mm, s kontrastnými bielymi veľkými hrudkami vápna 5–10 mm, drobivá na oder, - murivo ranorenesančné (po polovici 16. storočia): zmiešané kamenno-tehlové, obsahujúce pieskovce, vápenca, úlomky tehál a lokálne aj penovce
- O4 omietka ranorenesančná (po polovici 16. storočia): je na rozdiel od O3 tmavošedšia, výrazne zvetraná
- M6: malta neskororenesančná (17. storočie): tvrdá, jemnozrnná pieskovo-hnedá s frakciou piesku do 1 mm, s dutinkami, kontrastné zrnká nerozmiešaného vápna 1–12 mm, občasne zrnko riečneho piesku a farebnosť.
- murivo neskororenesančné (17. storočie): zmiešané kamenno-tehlové murivo obsahuje okrem lomového kameňa a tehál aj pieskovcové dlaždice
- O6: omietka neskororenesančná (17. storočie): - bledosivá hladená so zvyškami vápenných náterov
- M7 – malta novodobá (2. polovica 20. storočia): sivá stredne zrnitá, cementová a veľmi tvrdá
- murivo novodobé (2. polovica 20. storočia): neomietané z lomového bieleho a sivého vápenca.

Súpis a čiastkové vyhodnotenie nálezových situácií:

1. Južná stena 1.NP (F 3, 7-9; G 5, 9-11) je perforovaná vstupným a štrbinovým okenným otvorom. Oba otvory sú podľa sledovania na vonkajšom líci v NS10 primárne, prekryté pôvodnými penovcovými segmentovými záklenkami (M3). Vstupný otvor s von roztváravými špaletami šírky 70 cm ústil pôvodne do výklenkového prevétu v hrúbke múru, s ktorým súvisí nález žliabku na fasáde (NS10), pričom až neskôr po prístavbe rizalitu v 6. vývojovej etape otvor slúžil na sprístupnenie rizalitového prevétu. Jeho segmentový záklenok má rovnú vrcholnicu. Samotný strieľňový primárny otvor má vonkajšiu časť parapetu hrúbky 36 cm vyvýšenú a druhotne doplnenú, vnútorná nižšia časť parapetu je primárna. Jeho segmentový záklenok stúpa smerom do interiéru. Špalety sú primárne vyskladané zo zmiešaného druhu kamenného muriva, v nárožiach z väčších kvádrovito pritesaných kameňov. Medzi otvormi sa k stene primkyna mladšia - pôdorysne zaoblená priečka hrúbky 58 cm, súvisiaca s druhotným prečlenením 1. NP bašty v 6. vývojovej etape a vymedzením priestoru vstupnej predsienky, sprístupňujúcej prevét a oddeľujúcej vstup do prevétu od interiéru miestnosti 1. NP. Priečka predsieni je mladšia ako klenba miestnosti a pochádza s najvyššou pravdepodobnosťou zo 6. vývojovej (neskororenesančnej) etapy, nakoľko sa druhotne primkyna k povrchovej omietke primárnej klenby miestnosti (O3) a predpokladáme že súvisí aj s vybudovaním nového prevetového rizalitu pred južnou fasádou bašty. Podľa zachovaného nábehu malej klenby na priečke, bola predsienka od počiatku preklenutá samostatnou valenou klenbou v smere sever – juh. V stene predsienky sa zachovala aj špaleta vstupného otvoru.

V juhozápadnom kúte sa k opisovanej južnej stene 1.NP napája kamenná konzola, kedysi nesúca sopúch kozubu. Konzola pozostáva z druhotne použitého kamenného ostenia s okosenou profiláciou. Napriek miernej odlišnosti vo farebnosti malty medzi tehlovou konštrukciou nábehu kozubu a kamennou konštrukciou primárnej (penovcovej) klenby, niet medzi nimi styčných omietok a aj podľa sledovaní v NS2 vyplýva, že klenba i kozub patria k primárnej súčasť prízemnej bašty. V juhozápadnom kúte sa nábeh primárnej klenby zachoval len torzálny, rešpektujúc konštrukciu sopúcha kozubu.

V hornej časti južnej steny sa ešte v úrovni 1.NP nachádza čelo pre uloženie debnenia primárnej zrútennej klenby. Nad miestom ústupku čela klenby hĺbky 16 cm je stena po úroveň dlážky 2.NP mierne kónická, ustupujúca smerom nadol zachovávajúca tvar kladenia klenákov, čo je dokladom primárneho murovania klenby s prízemím bašty.

2. Západná stena 1. NP (F 4, 5, 7-12; G 5, 9, 11) obsahuje trojicu zvislo orientovaných strieľňových otvorov, s vnútornými segmentovými penovcovými záklenkami a vonkajšími rovnými prekladmi a rovnými plnými parapetmi. Dva dodnes otvorené otvory na vonkajšej strane dosahujú šírku 32–33 cm a výšku 133 cm, pričom smerom dnu sa rozširujú na 100 cm. Tretí najsevernejší otvor je zamurovaný, pričom rozostupy medzi všetkými tromi strieľňami sú rovnaké. Nie je známe, kedy došlo k jeho zamurovaniu, nakoľko malta zamurovky sa javí vizuálne blízka pôvodnej a ani nevidno do špaliet zachádzať omietku, pričom s baštou súčasná klenba nezachováva nad touto najsevernejšou strieľňou výseč, čo napovedá o možnom zrušení otvoru strieľne už počas výstavby bašty. Dnešná výška parapetov všetkých troch strieľní je 40 cm. Podľa okolitej štruktúry muriva ide o primárne otvory vzniknuté súčasne s baštou v 3. vývojovej (neskorogotickej) etape. Na staršom zameraní sa v stredovom, t.j. severnejšom z dvoch funkčných otvorov nachádza v dolnej časti zamurovka, napovedajúca o možno neskoršom vyvýšení parapetu ako v južnej stene (NS1), alebo o neskoršom zamurovaní tohto otvoru.

V hornom ukončení steny sa zachoval zvyšok troch penovcových nábehov primárnej klenby rešpektujúcich usporiadanie dvoch strieľňových otvorov, nad ktorými sa nachádzajú predstupujúce čelá klenbových výsečí. Samotná klenba je už zrútená. Za nábehom sa nachádza vybúlenie steny s nahrubo rozotretou maltovinou, rešpektujúce zrútenú klenbu, čo dokladá primárnosť klenby s obvodovými múrmi bašty.

V južnom ukončení steny sa nachádza konzola kozubu z druhotne použitej stojky ostenia staršieho portálu s okosenou profiláciou. Má nerovnakú hrúbku ale rovnaký okos 12 cm ako susedná konzola na južnej stene. Obe konzoly sú obrátené neopracovanou stranou smerom do interiéru, zrejme z dôvodu prispôsobenia sa tvaru kužeľového murovaného sopúcha, dosadajúceho na konzoly, a to povrchovou omietkou, ktorá zo sopúcha prešla na tieto neopracované steny starších konzol. Síce tehlová a čiastočne zachovaná konštrukcia sopúcha je murovaná na belšiu a jemnozrnniejšiu maltu, než pôvodné múry bašty, predpokladáme ale, že to súvisí s charakterom čisto tehlového muriva sopúcha realizovaného iným majstrom, no ide rovnako o primárnu konštrukciu, nakoľko medzi ňou a konštrukciou samotnej klenby miestnosti sa nenachádza žiadna historická omietka, ale len roztieraná maltovina. Samotný dymovod napojený na sopúch pozostával z jednoduchého otvoru v hrúbke múru v blízkosti juhozápadného kúta, ktorý bol murovaný pomocou doskového debnenia v rámci celej časti záklenku zhotoveného z penovca. Spodok dymovodu je následne prudko stúpajúci smerom von k vonkajšiemu lícu. Samotná penovcová konštrukcia klenby vznikla teda v nadväznosti na vymurovanú tehlovú

konštrukciu sopúcha kozubu a patria do rovnakého obdobia. V úzadí za zrútenou časťou klenby západnej steny sú viditeľné pravidelne usporiadané hranolové otvory po lešenárskych trámoch, prechádzajúce po celej hrúbke múru, nemajúc odozvu na východnej stene interiéru bašty. V mieste zrúteného nábehu klenby je ustúpené murivo kónicko zošíkmené v smere zrútených klenákov, čo je ďalším dokladom primárnosti klenby 1.NP.

3. Severná stena 1. NP (F 6, 13, 14; G 5, 9, 10, 12) preukazuje jednoliatu štruktúru primárneho muriva M3 zo zmiešaného druhu kameňa (vápence bridlice, penovce, ojedinelo sekundárne články). V strednej časti steny vo výške prekladu strieľne sa zachoval okosený kamenný článok, vodorovne kladený, s okosom v hornej časti. V západnej časti steny sa zachovala štrbinová strieľňa patriaca podľa štruktúry muriva k primárnym prvkom z 3. etapy. Strieľňa v dolnej časti pozostáva zo smerom von sa zbiehajúcich a k sebe naklonených špaliet, ktoré majú pod vnútornou časťou ustúpeného prekladu otvory pre zarážku vo vzdialenosti 53 cm od vnútorného líca. Odtlačky dokladajú, že zarážka bola pôdorysne mierne vytočená na severozápad. Rovný preklad strieľne je odstupňovaný, pričom čelná časť prekladu je voči vyššej posunutá cca 52 cm, vyhotovená z jedného bloku penovcového prekladu. Nižšie situovaná vonkajšia časť prekladu je z lomového vápenca, pričom čelo v mieste ústupku je omietnuté primárnou hladenou omietkou O3 s vápenným bielym náterom. V mieste vonkajšej štrbiny strieľňa dosahuje šírku 14 cm a výšku 67 cm, pričom na vnútornom vyústení sú špalety vzdialené 72 cm a dosahujú výšku 123 cm. Vo východnom ukončení severnej steny sa táto napája na východnú stenu interiéru bez previazania, zachovávajúc konštrukčnú škáru. Na východnej stene sa zachovala aj hladená omietka O3, ktorá preväzuje múry oboch stien. Murivo severnej steny kontinuálne pokračuje hore až po ústupok čela zrútenej klenby (ústupok 8–10 cm), slúžiaci pre uloženie doskového debnenia. Klenba patrí podľa tohto zistenia k primárnym prvkom interiéru. V severnej stene sa zachovali aj lešenárske lôžka. Aj poloha zubov cimburia v úrovni 2. NP bašty svedčí o tom, že dlážka 2. NP výškovo rešpektuje odtlačok zrútenej primárnej klenby.

Zvyšok steny je bez ďalších otvorov i bez historických omietok. Po očistení od novodobej omietky v nej bol zistený druhotne použitý gotický architektonický prvok. Vo východnom okraji sa stena druhotne bez previazania napája na východnú stenu, tvorenú neskororománskou konštrukciou pôvodnej vonkajšej hradby hradného jadra (NS4).

4. Východná stena 1. NP (F 7, 8, 14-16; G 5, 10) je v spodnej úrovni tvorená murivom pôvodnej neskororománskej hradby z 1. vývojovej etapy a obsahuje dva vstupné otvory. Severnejší vznikol súčasne s baštou v 3. vývojovej etape, a to druhotným vybúraním do

konštrukcie neskororománskej hradby z 1. vývojovej etapy. Na zameraní zo 60. rokov 20. storočia sú zakreslené hĺbkovo rozpadnuté nelícované špalety, no v súčasnosti je otvor v časti špaliet novo premurovaný Pamiatkostavom, ktorý uskutočňoval konzerváciu hradu od 70. rokov 20. storočia, avšak severnejšia špaleta zostala pri obnove nedomurovaná. Primárna klenba na 1.NP bašty ale rešpektovala pozíciu vstupu a na jeho súčasnosť s baštou napovedajú aj odtlačky 8 trámových prekladov, mierne stúpajúcich smerom do paláca hradného jadra, a pokrývajúcich v minulosti vstupný výklenok.

V mieste napojenia severnej steny na východnú sa nachádza stavebná súvislá škára, dokladajúca druhotné napojenie severnej steny bašty na neskororománske murivo pôvodnej hradby (M1). Smerom na juh pokračuje nábeh valenej časti klenby z dominujúceho penovca, druhotne zasekanej do neskororománskeho muriva niekdajšej hradby a primárnej s výstavbou bašty v 3. etape. Neskororománske murivo hradby s hrubozrnnou maltou M1 bolo priamo v líci steny sledovateľné len do výšky cca 1 m od dnešnej dlážky a vyššie pokračuje murivo s obsahom bridlíc, penovcov, vápencov, súčasné s objektom bašty, ktoré pokladáme za premurovku (M3) líca neskororománskej hradby v súvislosti s osadením klenby, nakoľko nad klenbou je ešte zreteľná štruktúra neskororománskeho muriva a malty M1.

V južnej časti steny situovaný druhý vstupný otvor takisto súvisí s klenbou (M3), ktorá ho rešpektuje svojou výsečou. Otvor bol podľa zachovaných lôžok zo strany interiéru bašty vymedzený trámovou zárubňou hrúbky 15 cm a nad ním sa nachádzala klenbová výseč. Odtlačok horného prekladu vstupu sa nachádza 203 cm od dnešnej dlážky miestnosti. V časti severnej špalety vstupu sa ucelenejšie zachovala aj historická omietka primárna s baštou (O3), ktorá prechádza aj do priestoru západného paláca hradného jadra, do jeho deliacej priečky medzi severnou a južnejšou miestnosťou, kde táto omietka ako primárna preväzuje kamenné murivo priečky. Táto skutočnosť napovedá, že k zástavbe pôvodne nezastavanej prieluky medzi palácmi hradného jadra došlo najneskôr s výstavbou skúmanej obrannej bašty v 3. vývojovej etape.

V interiérovom líci východnej steny bašty sa v severnom susedstve vstupu nachádza aj zvyšok nábehu záklenku hĺbky 55 cm, smerujúceho na západ, ktorý tvoril súčasť zaklenutia vstupného otvoru vedúceho z predsienky do samotného interiéru miestnosti. Záklenok vstupu bol druhotne zasekaný do nábehu primárnej klenby miestnosti. Na nábehu záklenku sa zachoval aj odtlačok doštičky debnenia. Opísaný vstupný otvor ústil do predsienky napojenej dispozične na vstup do prevétu. Samotná predsienka vymedzená priečkou tu bola taktiež zaklenutá a je mladšieho pôvodu než primárna klenba 1.NP.

5. Južná stena 2. NP (F 3, 17-19; G 6, 9-11) sa vo východnom ukončení druhotne bez previazania primkýna k východnej stene - murivu niekdajšej neskororománskej hradby v úrovni jej predprsne so zachovaným zubom cimburia z 1. vývojovej etapy. Južná stena bašty v tejto úrovni obsahuje zuby pôvodného cimburia z 3. vývojovej etapy, z ktorého 1. zub na neskororománskej hradbe prekrýva aj omietku O2 z obdobia Stiborovskej prestavby hradu. Šírka najvýchodnejšieho zubu južnej steny bašty činí 86 cm, pričom jeho vnútorná výška činí 140 cm. Zo skutočnosti, že na vonkajšom líci činí výška zubu len 70 cm, vyplýva, že zub bol ukončený pultovou strieškou spádovanou smerom von. Strieška tak prekrývala zub hrúbky 78 cm a mala sklon takmer 45 stupňov. Následne na západ od 1. zubu sa identifikovala prieluka cimburia šírky 95 cm, ktorej zamurovka je z odlišného kamenno-tehlového muriva M4, obsahujúceho pieskovce, vápence, úlomky tehál a lokálne aj penovce. Zachované zuby cimburia sú zvnútra vyomietané tvrdou zvlnenou a dobre hladenou omietkou, viditeľnou aj zo strany exteriéru (O3).

Postupujúc na západ od prieluky sa na opisovanej stene zistil 2. zub cimburia šírky 87 cm z dominujúceho penovca, po okrajoch so zachovanou omietkou. Na vrchole zubu vysokého 138 cm sa nachádza zvýšená koncentrácia primárnych tehál, z ktorých bola zrejme vyskladaná pôvodná pultová strieška.

V etape zamurovky cimburia a nadstavby bašty (M4) bol v úrovni 2.NP bašty vybudovaný otvor (asi okenný), z ktorého sa nad západnou hranou 2. zubu cimburia zachovala časť špalety, viditeľnej aj na fasáde v NS11. Zo strany interiéru táto špaleta nad hranou zubu pokračuje tehlovým murivom až po tehlový nábeh záklenku otvoru, situovaný vo výške 153 cm nad prielukou cimburia. Následne od západu pokračuje mladšia zamurovka tohto okna, súvisiaca s výklenkom dnešného zduženého neskororenesančného okna (M6). Okenný výklenok neskororenesančného okna je vymurovaný zo zmiešaného kamenno-tehlového materiálu (okrem lomového kameňa a tehál aj pieskovcové dlaždice výšky 9,5 cm so skresanou hranou do konusu, max. šírky 22,5 cm, dĺžky 22 cm). V rámci špalety neskororenesančného okna bol použitý aj starší renesančný opracovaný článok profilovaný s oblúnom (šírka 13 cm, polodrážka 3 x 3,5 cm). Okno má ustúpený parapet vzniknutý povybratím polovičnej hrúbky muriva zubu zamurovaného cimburia. V časti výklenku okna bolo zistené, že jeho západná špaleta bola pôvodne situovaná v línii západnej steny bašty a nie tak ako je tomu dnes po zásahu rekonštrukcie z 80. rokov 20. storočia, pri ktorej bola západná špaleta modelovaná v ustúpení viac na východ. Chýbajúca východná stojka pieskovcového ostenia okna bola okolo 30. rokov 20. storočia nahradená tehlovým murivom. Zvyšné zachované časti ostenia majú zvnútra obvodovú drážku

i otvory pre vnútorné okenice alebo osadenie závesov (profil drážky 4 x 4 cm, obvod 98 x 124 cm). Záklenok okenného výklenku má plytký segmentový tvar a je zväčša z novodobého muriva z 80. rokov 20. storočia, nakoľko z pôvodného záklenku sa na západnom okraji zachovali len dva nábežné klenáky.

6. Západná stena 2.NP (F4, 5, 20-22; G 6, 9, 11, 12). V dolnej južnej časti bola po osekání novodobej cementovej povrchovej úpravy viditeľná zamurovka prieluky pôvodného cimburia, patriaca do staršej renesančnej etapy (M4). Vedľa nej severne bol situovaný zub zamurovaného pôvodného cimburia, ktorý bol v 6. vývojovej etape zvnútra zosekaný pre účel vytvorenia ustúpeného parapetu neskororenesančného okna. V murive parapetu okna bolo zároveň vidno aj zosekanú staršiu ranorenesančnú zamurovku prieluky zubov cimburia (M4).

Samotný okenný výklenok s ostiením renesančného združeného okna zo 6. vývojovej etapy má ustúpený parapet vzniknutý vnútorným zosekaním zubu cimburia (M3) i zamurovky prieluky (M4). Severná špaleta okna bola v 80. rokoch 20. storočia posunutá na juh o 10–15 cm. Zo samotného ostenia združeného neskororenesančného okna sa zachovala časť prekladu a severnej stojky so severnou časťou parapetu, pričom zvyšné časti sú vypadnuté, časť je padnutá na dlážke okenného výklenku.

Pokračujúc na sever sa nachádza ďalší zub zamurovaného cimburia aj s primárnou vrcholovou osekanou tehlou spádovanou smerom von, ktorá tvorila súčasť pultovej striešky zubu. Severne od zubu sa nachádza ranorenesančná zamurovka prieluky (M4) a pod ňou mladší vyrúbaný otvor, patriaci pravdepodobne pôvodnému odvodneniu terasy bašty z 3. vývojovej etapy. Otvor bol pri obnove v 80. rokoch 20. storočia upravovaný, takže nebolo možné teraz vysledovať jeho pôvodné proporcie.

Severne nasleduje ďalší zub zamurovaného cimburia, vedľa neho zamurovka prieluky (M4), v ktorej hornej časti sa ako primárna nachádza stenová nika, ktorá vznikla zamurovaním ranorenesančného okna v 6. etape. Pri budovaní okna so segmentovým tehlovým záklenkom sa využili špalety starších zubov zamurovaného cimburia. Vedľa niky viditeľné tehlové pätky klenby súvisia s mladšou neskororenesančnou etapou (odlišné spojivo M6). Za nikou sa identifikoval opäť celistvý zub zamurovaného cimburia a opäť zamurovka prieluky (M4).

V hornej úrovni steny sa zachovali nábehy tehlovej zrútenej klenby zo 6. vývojovej etapy.

7. Severná stena 2.NP (F6, 23-26; G 6, 9, 10, 12) obsahuje v západnom okraji výklenok kozubu, ktorý podľa sledovaní v exteriéri (NS13) dávame do súvislosti so 4. vývojovou etapou. Zachovali sa zvyšky pôvodnej vývojovej etapy sopúcha a jeho vyššie pokračujúcej

mladšej prestavby. Podľa zachovaného čela klenby usudzujeme, že spodná časť sopúchu kozubu sa nachádzala cca 60 cm nad dlážkou.

V strede steny je situovaný okenný otvor zo 4. vývojovej etapy a v najvýchodnejšej časti steny je situovaný vstup do zaniknutého arkierového prevétu. Vstup do prevétu so segmentovým záklenkom dosahuje dnes šírku 126 cm a smerom von sa zužuje na 104 cm, pričom podľa ohybu omietky v záklenku obsahoval aj dnes už zaniknuté ostenie portálu. Podľa zachovaných zvyškov jazvy na príľahlej západnej fasáde severného paláca hradného jadra a podľa zachovaných lôžok po nosných trámoch vyplýva, že samotný priestor prevétu bol situovaný v konštrukcii kútového arkiera, primknutého medzi severnú fasádu bašty a západnú fasádu paláca. Arkier bol nesený nosnými trámami a jeho interiér dosahoval rozmery 90 x 50 cm. Torzálne zachovaná klenba miestnosti v úrovni 2.NP patrí až do 6. vývojovej etapy a súvisí s neskorším vybudovaním združených okien s kamenným ostentím v západnej a južnej stene 2.NP. Následkom vybudovania klenby sa aj zvýšila svetlá výška 2.NP a okno na vyššom 3.NP muselo byť výškovo posunuté smerom nahor. Z klenby sa v severovýchodnom kúte zachovala štuková dekoratívna päťka a v strede východnej steny a v juhovýchodnom kúte len tehlové torzá hmoty štukových pätiiek (NS 8).

8. Východná stena na 2.NP (F 27-30; G 6, 10). V rámci štruktúry muriva boli v dolnej časti 2.NP identifikované zamurované zuby najstaršej neskororománskej hradby hradného jadra, murovanej na hrubozrnnú maltu s veľkou frakciou riečneho štrku (M1). Čitateľnejšie sa zachovali dva zuby na severnom a južnom okraji steny, pričom rozpočítajúc rytmus prieluk a zubov, zuby dosahovali šírku 210–220 cm a prieluky šírku 90–100 cm. U najjužnejšieho zubu sa k jeho severnej hrane napojilo severozápadné nárožie západného paláca hradného jadra, murované na pieskovohnedú jemnozrnnú maltu s kontrastnými zrnami vápna (3–7 mm) a väčšími kamienkami riečneho piesku (M2), ktorým sa zamurovala časť prieluky severne od uvedeného zubu cimburia. Samotné nárožie sa tvorí vo výške 30 cm nad korunou cimburia, pričom v zamurovke prieluky sa identifikoval odtlačok dreva výšky 26–30 cm, zahĺbeného do zamurovky siahajúc k jej vonkajšiemu lícu, z čoho vyplýva že drevo siahalo aj pred vonkajšie líce zamurovky prieluky. Predpokladáme, že ide o odtlačok trámovej konzoly predstupujúcej obrannej konštrukcie (podsebitie alebo obranný arkier). Rovnaká malta M2 bola identifikovaná aj v častiach predpokladaných ďalších prieluk cimburia, z čoho vyplýva, že počas Stiborovskej prestavby došlo k zamurovaniu prieluk neskororománskeho cimburia a k vytvoreniu akéhosi dreveného arkiera alebo podsebitia v susedstve severozápadného nárožia západného paláca. Udialo sa tak teda pred prístavbou

západnej bašty, ktorá by už svojim dvojpodlažným objemom negovala funkciu opísaného arkiera či podsebitia.

Vo vyššej úrovni sa nad korunou neskororománskeho cimburia (M1) a zamurovkou jeho prieluk (M2) identifikovala ešte mladšia nadstavba siahajúca až do 3. NP, ktorá súvisí so zastavaním prieluky medzi palácmi hradného jadra. S najvyššou pravdepodobnosťou k tejto zástavbe došlo spolu s výstavbou samotnej bašty v 3. vývojovej etape, ako tomu nasvedčuje poloha zamurovaného okna v 3.NP (NS10) i stratigrafia omietok na 1.NP (NS4). V úrovni opísanej nadstavby bol zachytený druhotný zásah do severozápadného nárožia paláca v podobe šikmo smerujúcej špalety vstupného otvoru s bielou maltou, pričom murivo vo veľkej miere obsahuje aj tehlové úlomky. Vstup prepájal priestor v novo zastavanej prieluke medzi palácmi s interiérom bašty a v hornom ukončení špalety sa z neho zachoval aj nábeh tehlového záklenku (zhruba v úrovni nábehu záklenku združených okien). Stavebný materiál sa blíži materiálu tehlových nábehov klenby so štukovými dekoratívnymi pätkami a preto túto úpravu a vytvorenie vstupu kladieme do 6. vývojovej (neskororenesančnej) etapy.

9. Severná stena 3. a 4. NP (F 6, 31-37; G 7-10, 12) sa ucelene zachovala spolu s okenným otvorom v stredovej časti. Podľa sledovaní na fasáde (NS13) patrí najvýchodnejšia časť steny k murivu zo 4. vývojovej etapy, ktoré v tejto úrovni pravdepodobne tvorilo súčasť strešného štítu pultovej strechy. Stredová a západná časť steny sú mladšieho pôvodu z 5. vývojovej etapy. Západný okraj steny neobsahuje jazvu po predpokladanom napojení západnej steny, čo napovedá, že nezachovaná západná a pravdepodobne i južná stena neboli v úrovni 3.NP murované, ale mohli v 5. vývojovej etape vytvárať predsadenú drevenú konštrukciu bašty. Nad západnou časťou steny sa zachovalo komínové teleso šírky 64 cm, neskôr pohltené mladšou nadstavbou bašty. Zmienené okno v strede steny si zachovalo torzo tehlového segmentového záklenku. Počas neskoršej 6. vývojovej etapy, kedy došlo k zaklenutiu 2.NP a tým vyvolanému výškovému posunu podlaží, došlo k zamurovaniu pôvodného okna na 3.NP a k jeho výškovému posunu nahor. Novšie menšie okno dosahuje šírku 103 cm a zachovalo si segmentový záklenok. V tejto úrovni došlo počas 6. vývojovej etapy k nadstavbe severnej steny bašty, ktorá pohltila spodnú časť komínového telesa a vo východnom okraji si zachovala zvyšok špalety bližšie neznámeho otvoru. Podľa zachovanej úrovne najmladšej nadstavby severnej steny možno predpokladať, že siahala aj na úroveň najvyššieho 4.NP, ktoré zrejme tvorilo štít pultovej strechy, alebo podkrovné obranné podlažie.

10. Východná stena 3.NP (F 38, 39; G 7, 8, 10) sa zachovala len v najsevernejšej časti v rozsahu muriva z 3. vývojovej etapy, patriaceho spolu s ostením okenného otvoru k objektu zástavby prieluky medzi vrcholnogotickými palácmi hradného jadra. Z ostenia pozdĺžne orientovaného obdĺžnikového okna s rozmermi cca 135 x 80 cm sa zachovala len severnejšia stojka. K zamurovaniu okna tehlovou vonkajšou zamurovkou došlo pri zaklenutí interiéru 2.NP bašty v 6. vývojovej etape, kedy čelo klenby okno zaslepilo, pričom v ešte mladšej etape bol zamurovaný aj vnútorný okenný výklenok kamenným murivom, ktoré si zachovalo tehlové odtlačky vypadnutej vonkajšej zámurovky. Zvyšok muriva 3.NP patrí k novodobým domurovкам z obdobia konzervácie hradu v 80. rokoch 20. storočia.

11. Južná fasáda (F 40-44; G 5, 6, 13). Najnižšie podlažie obsahuje v napojení na skalné podlažie soklovité predstúpenie, lemujúce kedysi murovanú podnož, pričom sokel siaha nadol cca 1,5 pod úroveň dlážky 1.NP. Spodná časť podnože fasády je na západnej strane schodovito odstupňovaná a stupne sú vejárovito sa roztvárajú smerom na juhovýchod, siahajúc až po juhozápadné nárožie.

Zvyšky samotného renesančného prevetového rizalitu sú k podnoži primárneho muriva bašty primurované bez previazania, zachovávajúc konštrukčnú škáru. V mieste napojenia západnej steny rizalitu na baštu sa v časti podnoži bašty zachoval primárny zvislý pilaster s rozmermi cca 15 x 80 cm omietnutý primárnou omietkou O3, predstupujúci 10–15 cm a omietnutý zo všetkých strán, ktorý je zrejme zvyšok staršej konštrukcie prevetu, lebo vymedzuje strmo stúpajúci žliabok ústiaci tesne pod parapetom strielne, pričom pravý pilaster vymedzujúci žliabok od východu bol neskôr prekrytý murivom mladšieho prevetového rizalitu (M6). Južná fasáda prevetového rizalitu je značne zvetraná, no v hornej časti vidno lícované špaletovanie, ktorého vnútorné murivo ukrýva vyústenie staršieho kanálika.

V rámci hmoty južného muriva rizalitu je v mieste prielomu viditeľná aj obnažená časť staršieho pôvodného kanálika, vymurovaného zo zmiešaného muriva (vápencov, penovcov, bridlíc), pričom kanálik bol v strednej výške premurovaný pri pristavaní renesančného prevetového rizalitu (M6). Samotný rizalit v časti južnej steny obsahuje západné líce predpokladanej odpadovej šachty, situované výrazne nižšie pod prahom vstupného otvoru. Podnož samotného prevetového neskororenesančného rizalitu je vymurovaná zo zmiešaného muriva, v ktorom prevládajú veľké bloky vápenca, penovca, tehly, bridlice ale i druhotne použité pieskovcové pravidelné dlaždice, vynímajúce sa hlavne v časti nárožia (rozmery dlaždíc 23–32 x 26–38 cm, hrúbka okolo 10 cm, bočné

hrany kónicky nadol zošíkmené).

V úrovni 1.NP má murivo fasády bašty už má viac zmiešaný charakter, okrem vápencov aj bridlicové kamene. V tejto úrovni fasáda obsahuje dva otvory. V strede sa nachádza strieľňový štrbinový otvor a vo východnej časti vstupný otvor s von roztváracími špaletami, ústiaci do rizalitového prevétu. Oba otvory sú podľa charakteru muriva primárne k najstaršiemu murivu bašty, ich segmentové záklenky sú vymurované z penovcov. Tesne nad záklenkom vstupu sa na fasáde zachovali zvyšky neskorogotickej omietky O3, ktorá siaha až po dolnú časť zubov cimburia, kde je prekrytá nadväznou gotickou omietkovou vrstvou O3, nahodenou v rámci vyššieho riadku postupne budovaného muriva bašty. Takže ich mierna odlišnosť a deliaca vodorovná škára je následkom postupného procesu murovania a omietania.

Samotné zmiešané primárne murivo pozostáva z dominujúceho guttensteinského vápenca, veľkého objemu pieskovcov, penovcov a malého podielu tehál. Penovce sú koncentrované najmä na nárožiach, záklenkoch i v samotnom murive. Primárna ložná malta je strakatá, tvrdá, jemnozrnná s frakciou 0-1 mm, sporadicky zrno riečneho piesku do 1 cm šedé a hnedé, veľa hrudiek vápna 1-10 mm, sporadicky zrno tehloviny 1–2 mm. Malta je na povrchu dobre zahĺdzaná, gletovaná, nesúc zrejme primárny biely vápenný náter. Na bielom náteri sú miestami fragmenty odfrckov červenej farby, zrejme odkvapkance po výtvarnej výzdobe či už na zuboch cimburia alebo vyššej časti fasády (?). Najlepšie je omietka zachovaná v západnej časti fasády medzi 1. a 2.NP.

V styku s murivom susedného západného paláca hradného jadra sa omietka O3 na 1.NP bašty primkyna na škáru k staršej omietke O2, ktorá ju podchádza, pričom O3 rešpektuje zamurovanú špaletu okenného otvoru paláca, ktorý je starší než okenný otvor s renesančným ostením. Situácia teda dokladá, že vrcholnogotický okenný otvor paláca je starší než neskorogotická primárna omietka bašty a zároveň starší než okno s renesančným ostením paláca.

Na 2.NP južnej fasády bašty sú viditeľné zamurované zvyšky zubov cimburia, primárneho s murivom pôvodnej bašty, nakoľko nesú zvyšky rovnakej omietky. Oddelenie omietky vodorovnou škárou v úrovni parapetu a zubov cimburia nie je dokladom mladšieho pôvodu (nadstavby) zubov cimburia, ale prejavom postupného murovania a vzápätí omietania po vrstvách z lešenia. Zachovali sa 4 zuby cimburia s fragmentmi omietok. Omietka O3 je na hornom ukončení zubov vyklonená smerom von, čo spolu s osekanými vrstvami vodorovne kladených tehál na korune zubov dokladá existenciu vrcholových okapových nosov, dodatočne zosekaných, ktorými boli zakončené strmé pultové striešky zubov.

O existencii pultových striešok svedčí aj rozdielnosť výškového ukončenia zubov v časti okapových nosov na vonkajšej strane a na vnútornej strane múru (NS5).

V mladšej 4. etape došlo k nadmurovaniu cimburia (M4), pričom v nadmurovke nad západnou hranou 3. zubu cimburia sa zachovala zamurovaná východná špaleta okenného otvoru aj s omietkou a nábehom tehlového záklenku, zaniknutého v mladšej 6. vývojovej etape. Samotná nadstavba M4 sa zachovala do úrovni nábežnej rímasy mladšieho okna. V juhovýchodnej časti fasády nie je rozhranie 4. a 6. etapy kvôli zmiešanému charakteru muriva zjavné, zrejme M4 končí v úrovni nábehu záklenku zamurovaného otvoru.

V 6. etape dochádza k zamurovaniu opísaného otvoru a k vybudovaniu dnešného renesančného zrduženého okna s pieskovcovým ozdobným kamenným ostením, ktoré súvisí aj s nadmurovaním alebo premurovaním najvyššej časti fasády, majúcej už belšiu sivú hladenú omietku O6, končiac dvomi radmi tehál bez osekania čela (zrejme zvyšok obalenia vnútornej klieštiny a nie rímasy). Vyššie pokračovalo kamenné murivo, ktorého vyklonenie v stredovej časti asi nie je zvyškom rímasy ale len poruchou a je zrejme pokračovaním nezachovaného 3.NP južnej fasády.

Na východnom ukončení sa v úrovni rímasy nachádza kapsa, v jej dolnej časti je zvyšok trámovej klieštiny.

12. Západná fasáda (F 45, 46; G 5, 6) si v spodnej úrovni 1.NP zachovala primárne murivo bašty (M3), ktoré je konštrukčne nad skalnou rozsadlinou vyľahčené širokým roznášacím tehlovým oblúkom. V severnej časti sa v úrovni parapetu strieľní 1.NP nachádza neznámy zamurovaný obdĺžnikový otvor. Dve štrbinové strieľne 1.NP sú podľa rovnorodej štruktúry muriva M3 primárne a od ich horného ukončenia sa na fasáde ucelene zachovali aj plochy primárnej exteriérovej omietky O3. V dolnej úrovni 2.NP sa v strede fasády nachádza zvislý otvor súvisiaci s predpokladaným odvodnením terasy bašty. Nad ním sa v hornej úrovni 2.NP vyníma 6 zubov zamurovaného primárneho cimburia bašty, prekrytých čiastočne pôvodnou a plošne zvetranou omietkou. Vyššie pokračujúce kamenné murivo so zamurovkou cimburia patrí do 4. vývojovej etapy a v rámci neho sa v jednej severnejšej prieluke zachoval zamurovaný okenný otvor s tehlovým segmentovým záklenkom. Dnešné okno v južnej časti 2.NP s kamenným ostením patrí k mladším neskororenesančným prestavbám bašty zo 6. etapy, kedy bolo murivo bašty čiastočne nadstavané. Nad túto úroveň potom v severnom okraji fasády vystupuje len lícované čelo severnej steny bašty.

13. Severná fasáda (F 47,48; G 5,6): V najnižšej úrovni sa vyníma soklovito predstupujúce murivo podnože fasády, ktoré sa vejárovito smerom na východ rozširuje. V úrovni 1.NP fasádu člení vonkajšie vyústenie primárnej štrbinovej strieľne, pričom plochu fasády

prekrýva primárna exteriérová omietka O3. Tá siahla aj do plochy zamurovaného primárneho cimburia v dolnej časti dnešného 2.NP, kde bolo možné identifikovať štyri zuby a tri prieluky cimburia. Nad stredovou zamurovanou prielukou sa v murive mladšej nadstavby (M4) nachádza mierne zvetraný primárny okenný otvor, z ktorého sa na vonkajšej strane zachovali lôžka po vypadnutom ostení a aj omietka O4 lemujúca negatívny odtlačok prekladu kamenného ostenia. Na východnom ukončení 2. NP fasády sa zachovala tehlová konštrukcia strmo stúpajúcej striešky, ktorá zrejme kryla kútový prevetový arkier. Strieška asi nesúvisí so 4. etapou, nakoľko jej najzápadnejšia časť prekrýva omietku O4, pričom jej konštrukcia je hlboko zasekaná aj do hĺbky muriva M4 (nadstavby cimburia). Podľa ďalších zistení by 4. vývojová (ranorenesančná) etapa – 1. nadstavba bašty mala byť jednoznačne mladšia ako priľahlý severnejší štvorkrídlový Stiborovský palác hradného jadra, keďže arkier tohto paláca má špaletu južného okienka orientovanú práve do úrovne nadstavby bašty, ktorá arkier prevyšovala, a teda okienko arkiera by strácalo zmysel pri súčasnej existencii nadstavby bašty. Arkier paláca ale môže byť podľa charakteru konzol a klenby mladší neskorogotický, čo by zodpovedalo aj ranorenesančnému pôvodu nadstavby bašty.

V úrovni vyššieho 3. NP sa mení charakter muriva, ktoré v stredovej a západnej časti tvorí mladšia vrcholnorenesančná nadstavba (M5) obsahujúca v strede čiastočne zamurovaný okenný otvor s odtlačkami okennej zárubne a v najvýchodnejšej časti staršie murivo M4 so zvyškom lôžok okennej zárubne. V najnižšej úrovni stredovej a západnej časti fasády končí vodorovná hranica omietky ukončenia O4, pričom vyššie predpokladáme aj úroveň nadstavby alebo premurovania fasády (M5). Omietka O5 je plošne zachovaná a zasahujúca nadol do plochy 2.NP. Hore vyššie sa zachovalo spodné lôžko trámovej zárubne stredového okna s vodorovnými presahmi parapetného prvku, pričom nad ním je pod mladšou špaletou viditeľný aj zamurovaný presah prekladovej časti zárubne stredového okna. Omietka O5 vybieha vo východnej časti takmer po korunu bašty, cca 1 m pod korunou dnešného muriva. V tomto období mala bašta nad 3.NP pravdepodobne pultový štít. V západnej časti nad korunu muriva M5 vybieha aj spodná časť neskôr zamurovaného komínového telesa z tehlového muriva.

V mladšej 6. vývojovej etape dochádza k nadstavbe strednej a západnej časti fasády. Táto nadstavba sa primkla ku staršiemu komínovému telesu (M5) a obmurovala ho aj zo západnej strany, keďže nadmurovka siahala až po nárožie bašty. Nadstavba je murovaná zo zmiešaného kamenno-tehlového muriva, obsahujúceho bledé šedé vápence, zlepenice. S touto etapou súvisí aj finálne zamurovanie okna na 3.NP. Nakoľko sa javí zámurovka

realizovaná na dve etapy, pravdepodobne jej vnútorná časť je zo 6. etapy, kedy došlo vo vyššom podlaží k vybudovaniu nového okna využívajúceho ako parapet zamurovku staršieho okna. Vo východnej časti fasády sa nachádza špaleta roztvárávajúca smerom von, vymurovaná z kamienno-tehlového muriva, ktorá je situovaná v úrovni nad prekladom novšieho okna fasády a zrejme súvisí s nejakým otvorom podstrešného priestoru podkrovného 4.NP.

5. Inventarizačný súpis hodnotných detailov a prvkov

Pozn.: nakoľko sa jednotlivé hodnotné detaily a prvky nachádzajú opakovane vo viacerých situáciách, je ich lokalizácia spísaná hromadne a približená priloženou fotografickou dokumentáciou (F)

Metodika popisu:

1. názov prvku
2. situovanie
3. typ, druh
4. sloh, datovanie
5. materiál
6. rozmery
7. stav
8. návrh obnovy

MURIVÁ A OMIETKY

1. I-01 Omiety (F 13, 44-48, G 14-21)
2. južná, západná a severná fasáda bašty.
3. jednovrstvové vápenné omietky s vyhladeným povrchom.
4. gotika-renesancia, 2. polovica 15. stor., 16. - 17. stor.
5. riečny piesok jemnej frakcie s hrudkami vápna
6. -
7. Narušený a torzálny, zvetraný povrch s úbytkom hmoty.
8. Návrh na obnovu: existujúce plochy omietky upevniť k podkladu.

1. I-02 Štuková päťka klenby (F 25, 26, G 15, 19)
2. Severovýchodný kút 2. NP bašty.
3. Kútová päťka kalichovitého tvaru s hornou rímou s vystupujúcimi plochými štruktúrnymi listovými ornamentmi.
4. neskorá renesancia, koniec 16. - 1. tretina 17. stor.

5. tehlové murivo so štukovou omietkou.
6. š. cca 50 x v. 30 cm, vystupuje cca 20 cm zo steny.
7. Narušený poveternosťou. Poškodená spodná časť a rímsa.
8. Návrh obnovy: Reštaurátorská obnova s možnosťou čiastočného doplnenia chýbajúcej hmoty. Po reštaurovaní vhodne zabezpečiť proti poveternosti.

1. I-03 Štrbinová strieľňa (F 6,13, G 14, 18, 19, 21)
2. severná stena bašty v úrovni 1. NP
3. štrbinová strieľňa pre ručnú palnú zbraň s lôžkom trámovej zarážky.
4. neskorá gotika, 2. polovica 15. - začiatok 16. storočia.
5. murovaná omietaná konštrukcia s prekladmi z plochých lomových kameňov.
6. vnútorná šírka vyústenia špaliet 70 cm x výška 119 cm štrbina š. 14 x v. 67 cm, priemer zarážky cca 7 cm.
7. Poškodená východná hrana štrbiny a výpadok vo vnútornej východnej špalete.
8. Návrh obnovy: domurovať štrbinu a výpadok v špalete z lomového kameňa. V rekonštruovanej hrane štrbiny obnoviť lôžko trámovej zarážky.

KAMENNÉ PRVKY

1. II-01 Konzoly krbu (F 3, 4, 7, 9, G 14, 18, 20)
 2. V juhozápadnom kúte 1. NP.
 3. Dvojica opracovaných kamenných prvkov druhotne použitých ako konzoly.
 4. Neskorá gotika, 2. polovica 15. - začiatok 16. storočia.
 5. Opracovaný ružovočervený porézny vápenec.
 6. Š. 40 - 50 cm, v. 23 a 30 cm, okos š. 12 cm, dĺžka min. 53, resp. 75 cm.
 7. Zašpinený povrch od depozitov a machu.
 8. Reštaurátorsky obnoviť, odstrániť machovú vrstvu.
-
1. II-02 okenné ostenia - 2 ks (F 3, 4, 19, 20, 44, 46, G 15, 18,20)
 2. Južná a západná stena v úrovni 2. NP.
 3. Ostenia združených okien so stredovým stĺpikom s profilovanou nábežnou, parapetnou aj nadokennou rímsou. Ostenia mali na interiérovej strane vybratia pre výplň.
 4. Neskorá renesancia, koniec 16. - 1. tretina 17. storočia.

5. Žltkastý jemnozrnný pieskovec.
6. Š. cca 100 x v. 115 - 124 cm, vybratie pre výplň hr. 4 cm.
7. Veľmi narušený s veľkými úbytkami profilácie a hmoty. V južnom okne sa nezachovala západná stojka ani stredový stĺpik, západné okno má zničenú južnú stojku a poškodený parapet a tiež stredovú časť, ktorá sa opierala o stĺpik.
8. Reštaurátorská obnova. Pre stabilizáciu ostení navrhujeme v hmote obnoviť chýbajúce stojky a poškodené parapetné časti.

6. Analýza vývoja skúmanej časti kultúrnej pamiatky

6.1. Doterajšie poznatky o architektonicko-historickom vývoji skúmanej pamiatky

Medzi najstaršie známe názory dotýkajúce sa architektonicko-historického vývoja hradu možno pokladať dielo D. Menclovej. Predchádzal mu síce dokumentačný prieskum J. Könyökiho z roku 1881 prinášajúci cennú grafickú dokumentáciu dnes už zaniknutých prvkov hradu¹ a zbežný prieskum K. Divalda zo začiatku 20. storočia², avšak autori sa stavebnému vývoju hradu nevenovali. J. Könyöki sa k časti bašty len stručne vyjadril, že obsahovala podobne ako susedné paláce, dve podlažia obytných miestností.³

D. Menclová už v roku 1938 vo svojej nepublikovanej štúdii o hrade predpokladala vznik najstaršej časti hradu v 2. polovici 13. storočia, a zaradila k nej najvyššiu časť hradu s vežou na južnej strane a základy paláca na severnom konci dispozície. Podľa dispozície najstaršej časti hradu ho zaradila medzi tzv. bergfritové dispozície. Vznik predhradia i opevnenia mestečka Menclová priradila veľmožovi Stiborovi staršiemu (medzi 1392–1411), pričom mu prisúdila i prestavbu staršieho paláca z 13. storočia. Výstavbu západného paláca horného hradu (predpokladala ho pri západnom hradobnom múre podľa veľkých okien) i východného traktu s kaplnkou prisúdila až synovi, Stiborovi mladšiemu. Opierajúc sa o správu z roku 1430, kedy Stibor ml. pozval na obhliadku novostavby pavlínov z mestečka predpokladala, že palác i kaplnka boli dokončené tesne pred rokom 1430.⁴ Samotnú západnú baštu pokladala ale za staršiu gotickú stavbu. Veľkú renesančnú prestavbu celého hradu, ktorá

¹ Könyöki 1905, 15, 17, 26, 38, 43, 46, 47, 57, 59, 60, 72, 74, 84, 86, 91, 94, 108, 122, 130, 148, 158, 177, 195, 207, 225, 242, 243, 245, 253, 255; Váliné Pogány 2000, 59–64

² Bardoly 1999, 397

³ Váliné Pogány 2000, 60

⁴ Menclová 1938, 3–13

sa dotkla aj nadstavby bašty, autorka priradila Bánfiovcovi v 2. polovici 16. storočia a medzi najmladšie stavby zo 17. storočia zaradila polygonálnu delovú baštu v predhradí.⁵ Rovnako autorka interpretovala stredoveký vývoj hradu v mladšej štúdii.⁶ Opäť opevneniu predhradia hradu venovala pozornosť v poslednej typologickej štúdii, v ktorej publikovala aj svoj analytický pôdorys vyhotovený pred začatím hĺbkových výskumov⁷.

Zásadnejšie výsledky a detailnejší pohľad na vývoj hradného komplexu mohol priniesť až hĺbkový archeologický výskum v rokoch 1970–1976 realizovaný pod vedením Š. Tóthovej a umelecko-historický výskum realizovaný v rokoch 1971–1975 pod vedením M. Kodoňovej (Jančuškovej). Nakoľko archeologickým výskumom neboli zistené stratigrafické situácie umožňujúce priame datovanie najstarších architektur, opieralo sa datovanie počiatkov kamenného hradu medzi rokmi 1240–1260 o výsledky stavebno-historického výskumu. Ten sa pri datovaní opieral o tvaroslovie okenného sedadla v západnom trakte severného palácového krídla, ktoré by malo byť pôvodnou súčasťou jednotraktového paláca.⁸

Ďalšia stavebná činnosť v severnej časti horného hradu sa podľa výsledkov starších výskumov spája so Stiborom st., kedy vznikol v hradnom jadre palácový komplex, vrátane západného paláca v južnej časti.⁹ Ku gotickým stavbám zaradovaným do polovice 15. storočia, resp. do stavebnej aktivity Stibora ml., bola zaradená aj západná dvojpodlažná bašta s cimburím.¹⁰

Posledná výrazná renesančná prestavba znamenala aj nadstavbu bašty, zaklenutie jej priestorov a osadenie dekoratívnych združených okenných ostení.¹¹

6.2. Historický výskum

Archeologické výskumy v priestore hradnej zrúcaniny doložili, že už pred výstavbou kamenného hradu sa na jeho mieste nachádzal drevozemný veľkomoravský hrad (hradisko) z 2. polovice 9. storočia, ktorý funkčne prežíval aj v nasledujúcich dvoch storočiach, po začlenení územia do včasnohorského štátu. Tieto zistenia umožnili historikom stotožniť písomne doložený včasnostredoveký hrad *Blundus*, zaujatý podľa kronikára Anonyma starými Maďarmi na prelome 9. a 10. storočia, práve s lokalitou dnešného hradu. Veľkomoravský

⁵ c.d., 17–18

⁶ Menclová 1961, 454

⁷ Menclová 1973, 421

⁸ Jančušková 1971, 85, 93

⁹ Kodoňová – Tóthová 1995, 52–74

¹⁰ Jančušková 1972; Kodoňová – Tóthová 1995, 72

¹¹ Jančušková 1972, 45; Kodoňová – Tóthová 1995, 72–73

hrad sa vo včasnouhorskom období pretransformoval na ranofeudálny hrad, ktorý bol strediskom hradného županstva. Na čele županstva stál župan ako zástupca panovníka s vlastným vojskom, pozostávajúcim z hradnej posádky a z hradčanov, z ktorých sa v prípade potreby verbovalo ďalšie vojsko.

Ku prestavbe drevozemného hradu na kamenný došlo najneskôr v 1. polovici 13. storočia. V tomto období bol hrad naďalej centrom pohraničnej župy a na jeho čele stál župan (*comes de Bolonduch*) spomínaný v roku 1229. Z roku 1244 máme doloženého aj podžupana Michala, syna Apu, ktorého kráľ Belo IV. odmenil za statočnosť v bojoch s Tatármi. K Beckovu vtedy patrili nielen dediny v jeho susedstve, ale i majetky v Gemerí a Honte, na ktorých žili hradní vojaci.

Následkom postupného zmenšovania kráľovských majetkov v prospech vlastníctva šľachty, beckovské županstvo v priebehu 2. polovice 13. storočia zaniklo. Vlastnícke zmeny zároveň spôsobili nárast moci šľachty a vytvorili živnú pôdu pre feudálnu anarchiu. K najmocnejším kráľovým odporcom patrila v tom čase Matúš Čák Trenčiansky, ktorý v roku 1296 zabil neďaleký Trenčiansky hrad a prebudoval ho na vlastnú rezidenciu. O Čákovom zaujatí Beckovska síce písomné pramene mlčia, ale vzhľadom na jeho blízkosť k Trenčínu je nepravdepodobné, že by sa vyhol Čákovým záujmom.

Po smrti Matúša Čáka v roku 1321 sa Beckov spolu s ďalšími Čákovými majetkami vrátil do rúk kráľa Karola Róberta, ktorý do nadobudnutých hradov dosadil svojich kastelánov z radov verných familiárov. V roku 1328 sa dozvedáme aj meno kráľovského kastelána Beckova, ktorým bol Michal, syn Mercharda. V 30. rokoch 14. storočia hrad už dočasne užíval kráľovský stajník Štefan Lackfi a v 60. rokoch zas uhorský palatín Mikuláš Kont.

Význam hradu sa nepriamo odrazil aj na náraste hradného panstva, ktoré sa 2. polovici 14. storočia rozrástlo na 14 okolitých obcí (Krivosúd, Ravazd, Veľké a Malé Kočovce, Nová Ves, Mnešice, Dolné Slnie, Moravské Lieskové, Zemianske Podhradie, Bošáca, Haluzice, Štvrtok, Ivanovce, Melčice, zaniknuté dediny Pohrančova Ves a Trboký) a mestečká Beckov a Nové Mesto nad Váhom.

V roku 1388 daroval kráľ Žigmund Luxemburský Beckov poľskému šľachticovi a dôverníkovi Stiborovi zo Stiboríc, ktorý pozdvihol význam pevnosti a prebudoval ju na jednu z najkomfortnejších šľachtických rezidií v Uhorsku. Tento oddaný a statočný rytier získal za vojenské služby panovníkovi väčšinu hradných panstiev na území západného Slovenska, vďaka čomu sa stal najbohatším šľachticom Uhorska a honosne sa tituloval aj ako „pán celej rieky Váh“. Za svoju rezidenciu si zvolil práve hrad Beckov, ktorý začal po roku 1388

honosne predstavovať. Po Stiborovej smrti (1414) pokračoval v službách panovníkovi jeho syn, Stibor II., ktorým v roku 1434 rod vymrel po meči. Jeho písomný závet nás útržkovito informuje aj o vnútornom vybavení hradnej kaplnky, v ktorom sa i medzi relikviami uvádza pozlátená hlava svätého Ladislava, pozlátené strieborné relikvie v malej tabuli zdobenej drahokamami, rozličné obrazy, monštrancie, sochy, ornáty i ďalšie predmety.

O tri roky neskôr daroval kráľ panstvo Pavlovi, synovi Bána z Dolnej Lendavy v dnešnom Slovinsku, ktorý sa stal manželom jedinej Stiborovej dcéry Kataríny. Ich potomkovia (Bánfiovci) sa potom stali majiteľmi hradu na viac ako dve storočia. Avšak už na sklonku 15. a v priebehu 16. storočia sa manželskými zväzkami Pavlových dcér dostala časť hradného panstva do rúk ďalšej rodiny, Séčiovcom.

Následkom porážky uhorských vojsk v bitke pri Moháči v roku 1526 sa začalo stopäťdesiatročné obdobie tureckej okupácie Uhorska. V boji zahynul aj beckovský zemepán Žigmund II. Bánfi, po ktorom sa ústrednou postavou beckovských Bánfiovcov stal jeho brat František, spolu so synom Ladislavom. Ladislav Bánfi (+1583) bol už roku 1542 kráľovským komorníkom, neskôr dosiahol funkciu kráľovského koniara a hlavného župana stolice Zala. Bol prívržencom protestantizmu, ale priklonil sa ku kalvinizmu. Vďaka tomu prvý kalvínsky biskup Preddunajska, Peter Bornemisa, našiel po vyhnaní zo Šintavy (1579) dvojročné útočisko práve na Beckovskom hrade. Tento výnimočný človek vlastnil na svoju dobu pokrokové tlačiarenské zariadenie a bol v tom čase jediným vydavateľom kníh v Uhorsku.

Manželskými zväzkami jednej zo ženských vetiev Bánfiovcov sa ďalším spoluvlastníkom panstva v 1. polovici 16. storočia stal mocný magnát Tomáš Nádašdy spolu s manželkou Uršulou Kanižaiovou. Od roku 1554 Nádašdy zastával významnú funkciu uhorského palatína a po jeho smrti (1569) beckovské podiely prešli na syna Františka (+1604), sídliaceho na neďalekom Čachtickom hrade.

Smrťou Jána Bánfiho v boji proti Turkom roku 1594 vymrela po meči aj beckovská línia bánfiovského rodu a niektoré čiastky prešli do rúk príbuznej vety Bánfiovcov z Dolnej Lendavy. Zvyšné majetkové podiely bánfiovského dedičstva si podelili spríbuznení Rátkajovci, Horeckí, Suňogovci a Pongrácovci.

Čoskoro, v roku 1599 sa pustošiaci Turci objavili aj priamo pod hradom a pokúšali sa vniknúť do mestečka. To sa im ale nepodarilo a hrad s mestečkom ostali uchránené. Beckovský hrad bol v tom období dobre opevnený a vyzbrojený delami, pričom v nepokojoch slúžil ako útočisko pre viaceré šľachtické rodiny i ako úložisko cenností. Za Bočkajovho povstania (1604-1606) sa takto na Beckovskom hrade ukryli šľachtici z okolia, aby sa uchránili pred tlupami hajdúchov a rabujúcich Turkov. Hrad síce bránili aj moderné delá, ale

tých bol nedostatok a obranné zariadenia hradu boli postupom času zanedbané. Po smrti Františka Nádašdyho v roku 1604 spravovala všetky majetky vdova Alžbeta Bátoriová, po ktorej odchode do núteného pobytu (1610) si majetky podelili syn Pavol a dcéra Katarína. Časť majetku prešla do rúk príbuzného Mikuláša Esterháziho, pričom vydajom Kataríninej dcéry Alžbety za Ladislava Révaja sa isté diely dostali do rúk Révajovcov. Tým sa opäť zväčšil počet spolumajiteľov panstva, čo spôsobovalo viaceré vlastnícke spory a zanedbávanie údržby hradu.

Z del'by nádašdyovskej časti hradu v roku 1617 vyplýva, že obsahovala okolo 25 miestností, z ktorých sa menovite uvádza klenutý sklad oproti studni vo vnútornom hrade, na poschodí klenutá práčovňa, letná izba a na 3. poschodí kaplnka so sakristiou i ďalšie miestnosti. Pri cenovom odhade suňogovskej časti z roku 1658 sa v hornom hrade uvádzajú viaceré panské izby s hygienickými zariadeniami, rytierska sála, doktorova miestnosť, klenotnica, kaplnka, pátrova izba a ďalšie. Miestnosti boli zariadené bielymi a zelenými habánskymi pecami, pričom niektoré okná mali aj železné rámy.

V roku 1632 bol Ladislav Révaj vymenovaný za kapitána hradu a mestečka Beckov aby v nepokojnom období dohliadal obranu dolného Považia. Spolu s manželkou vlastnili na hrade tri veľké miestnosti i átrium okolo kúpeľa, taktiež tu užívali priestory spoločne s Františkom Nádašdym, pričom novšia a bývalá klenutá kaplnka boli spoločnom užívaní s Nádašdym a Danielom Esterházym.

Po vymretí druhej línie Bánfiovcov roku 1644 vytvorili spoluvlastníci panstva majetkové spoločenstvo, tzv. komposesorát, na ktorý dohliadal spoločne volený direktor. Súčasťou bekovského panstva boli v tom čase mestecká Beckov a Nové Mesto nad Váhom a ďalších 25 obcí v trenčianskej a nitrianskej stolici.

Zrealizovaná úprava majetkových vzťahov vyvolala aj nové stavebné úpravy hradu, uskutočnené v roku 1658. Dobové účty prezrádzajú, že sa vtedy prestavala izba dvornej panej, vystavali sa viaceré múry pri veži, kamenné schodiská, komíny s pieckami a ďalšou stavbou bola filagória nad mestom, ktorá náležala do panskej izby. V panskej izbe pribudol záchod a viaceré miestnosti dostali nový nábytok.

Keď v roku 1663 vypukla nová veľká vojna s Turkami, mohutný hrad a jeho delá tvorili dobrú záštitu okoliu a preto sa Turci neodvážili Beckov napadnúť. V sedemdesiatych rokoch 17. storočia ešte na hrade sídlil direktor panstva, trvalo sa tu zdržiaval aj kastelán a niekoľko strážcov, ktorí mali na starosti zajatých Turkov. Po utíchnutí tureckých nepokojov začal hrad upadať, keďže jednotliví spolumajitelia trvalo obývali svoje pohodlnejšie kúrie. Roku 1689 preto direktor panstva František Pongráč urgoval spoluvlastníkov, aby si podelili

náklady nevyhnutných opráv, nakoľko bol hrad tak zanedbaný, že sa postupne začal meniť na ruinu. Sám direktor sa podujal opraviť strechu nad kaplnkou, schodište a brány, ostatní spolumahitelia sa mali postarať o tie časti hradu, ktoré im prináležia. Nevyhnutné opravy hradu prebehli aj na prelome 17. a 18. storočia zo strachu z narastajúceho spoločenského napätia. Išlo však už o posledné úpravy pred definitívnym funkčným zánikom hradu.

Na začiatku 18. storočia, kedy počas povstania Františka II. Rákociho hrad zohral poslednú vojenskú úlohu, došlo aj k jeho definitívnemu zániku. Ešte v júli 1707 cisárske vojsko pod vedením generála Quida Sthrenberga obsadilo a opevnilo hrad a počas nasledujúceho roku v ňom cisárska posádka odolávala náporu povstalcov. Po porážke Rákociho povstania v auguste 1708 tu dokonca väznili okolo 800 zajatcov.

Keď v nasledujúcom roku vypukol v mestečku veľký požiar, oheň sa preniesol aj na hrad, kde napáchal veľké škody. Definitívny koniec Beckovskému hradu priniesol ale až ďalší požiar v roku 1728, kedy vyhorelo celé mestečko a oheň zároveň zavíril skazu hradu. Odvtedy zostal hrad v ruinách a jeho zvyšky boli postupne rozoberané obyvateľmi mestečka na stavebný materiál.

Vo vojenskom popise Beckova z roku 1782 je už hrad opísaný bez striech, pričom z mladších popisov zo začiatku 19. storočia vieme, že v tom čase bola ešte zachovaná prvá hradná brána a dom hradného strážnika. V paláci horného hradu bol viditeľný erb vojvodu Stibora a zvyšky interiérových malieb s rôznymi výjavmi, napr. tancujúceho Taliana, rytiera bojujúceho s levom, alebo tanečníkov na zelenej pažiti. V hradnej kaplnke boli viditeľné najkrajšie fresky s výjavmi viacerých svätcov. Aj medirytina Jozefa Fischera z roku 1818, zachytávajúca sugestívnu siluetu hradu nad malebným Váhom, dokladá ešte ucelenú zachovanosť palácovej zástavby horného hradu. Avšak čoskoro nato došlo pred polovicou 19. storočia k zrúteniu murív južného paláca, z ktorého konštrukcií nám medirytina Ľudovíta Rohbocka z roku 1856 ukazuje iba nepatrné zvyšky. Ďalšie vzácne vyobrazenie Petra Luppua z roku 1859 zachytilo dvorové priečelie kaplnky so zvyškom kruhového okna tesne pred zánikom steny a krátko po polovici 19. storočia sa zrútila aj veľká časť južného krídla severného paláca.

Uvoľňujúce sa murivá okenných parapetov oslabili aj východné priečelie severného palácového krídla, ktorého stredná časť sa medzi rokmi 1881–1886 zrútila, čím sa zmenil celkový vzhľad palácovej stavby. K posledným výrazným úbytkom murív došlo v časti hlavnej hranolovej veže horného hradu. Jej západná polovica sa vynímala takmer do pôvodnej výšky ešte v 50. rokoch 20. storočia, kedy sa po statickej havárii čiastočne zrútila a odvtedy sa z nej týči len juhozápadné nárožie.

Postupne zanikli aj viaceré architektonické detaily a nástenné maľby, ktoré nám vo svojej grafickej dokumentácii z roku 1881 uchoval pamiatkár Jozef Könyöki. V snahe o pozastavenie chátrania hradnej zrúcaniny, sa do jej záchrany v 30. rokoch 20. storočia zapojil Klub československých turistov. Vďaka štátnej dotácii mohol na zrúcanine uskutočniť prvé menšie záchranné práce. Medzi rokmi 1934-1940 klub zhotovil ochrannú striešku nad maľbami v kaplnke, podmuroval previsnuté steny palácov a vyplnil výpadky i statické trhliny na múroch horného hradu i v opevneniach predhradí.

V roku 1970 Vláda SSR hrad vyhlásila za Národnú kultúrnu pamiatku a zaradila do zoznamu pamiatok určených na prioritných záchranu. Hradná zrúcanina sa tak na celých 25 rokov pre verejnosť uzavrela a stala sa cieľom hĺbkových výskumov a následne statického zabezpečenia a konzervácie. Za 25 rokov sa stihla zabezpečiť väčšia časť pamiatky, ktorá bola v roku 1995 opäť prístupná verejnosti. V posledných rokoch sa z prostriedkov EÚ zakonzervovali a staticky zabezpečili murivá predhradí a v nových prístavbách na mieste zaniknutých hospodárskych budov v predhradí sa návštevníkom ponúkajú kultúrno-spoločenské aktivity a menšia muzeálna expozícia.

6. 3. Analýza vývoja skúmaných častí kultúrnej pamiatky

Pamiatkový doplnkový výskum západnej bašty hradného jadra nadviazal na dávnejší hĺbkový výskum Márie Jančuškovej (Kodoňovej) z roku 1972. Aktualizujúc staršie zistenia o nové postrehy a poznatky, možno celkový vývoj objektu v kontexte vývoja hradu zaradiť do nasledovných 6. vývojových etáp.

1. stavebná etapa – neskororománska (pravdepodobne 1. polovica 13. storočia)

Z najstarších murovaných konštrukcií v skúmanom objekte bol doskúmaný najstarší hradbový múr, vymedzujúci východnú časť interiéru bašty. Múr pôvodne obkolesoval celý obvod hradného jadra a v rámci terajšieho výskumu bola sledovaná jeho západná línia v dĺžke 7 m. V rámci výskumu sa zistilo, že múr v tejto situácii dosahoval výšku len okolo 6 m, aká sa zistila aj v rokoch 2006–2007 v časti severného palácového krídla. V hornom ukončení pôvodného muriva hradbového múru boli zachytené zvyšky vrcholového cimburia so zubmi šírky okolo 200 cm a výšky 95 cm a prielukami šírky okolo 90–100 cm. Cimburie pôvodne zakončovalo predprseň hrabového múru, ktorá bola v starších výskumných sezónach identifikovaná aj v severnej časti hradného jadra (Bóna-Matejka 2006–2007, 51–53). V dolnej úrovni bol hradbový neskôr perforovaný vstupmi do bašty. Datovanie uvedeného múru zatiaľ

nemá opory v presnejšom archeologickom a umelecko-historickom materiáli, ako to bolo odôvodnené v starom výskume (Bóna-Matejka 2006–2007, 52) a nateraz len podľa charakteru pôdorysného vedenia múru a skutočnosti, že patrí k najstarším známym architektúram hradného jadra, v súlade s písomne doloženými zmienkami o hrade predpokladáme jeho výstavbu najneskôr v priebehu 1. polovice 13. storočia.

2. stavebná etapa – vrcholno/neskorogotická (okolo prelomu 14. a 15. storočia)

Táto vývojová etapa spadá do obdobia držby Stiborovcov, ktorí sa aj na základe starších výskumov pričínili o postupnú výstavbu severného palácového komplexu i tzv. západného paláca v južnej časti hradného jadra, ktoré vymedzovali pred západnou líniou hradbového múru nezastavanú prieluku, slúžiacu na sprístupnenie západnej bašty (Kodoňová-Tóthová 1995, 68). Terajším výskumom sa nielenže doložil mladší pôvod bašty, ale tiež úprava predprsného hrabového múru v časti prieluky. Podľa zistení v NS8 boli prieluky cimburia zamurované a v tejto časti hradby medzi palácmi bola vybudovaná drevená vysunutá arkierová konštrukcia, pravdepodobne obranné podsebitie. Datovanie opísanej úpravy hradby v susedstve neskoršej bašty je možné spájať s výstavbou zmienených palácov, ktoré sa na základe doterajších výskumov spájajú so stavebnou aktivitou Stiborovcov na sklonku 14., až začiatku 15. storočia (Kodoňová-Tóthová 1995, 68; Bóna-Matejka 2006–2007, 52).

3. stavebná etapa – neskorogotická (2. polovica 15. storočia - začiatok 16. storočia)

Na rozdiel od doterajších poznatkov, zaraďujúcich výstavbu bašty do obdobia vrcholnej – „predstiborovskej“ gotiky, ako súčasť domnelého západného parkanového opevnenia (Menclová 1938, 6; 1973, 421:obr. XIV) alebo do obdobia okolo polovice 15. storočia (Jančušková 1972, pôd. prízemie), prípadne do záverečnej etapy Stiborovskej prestavby na prelome 14. a 15. storočia (Tóthová 1978, 400; Kodoňová-Tóthová 1995, 72), sa na základe terajších výsledkov výskumu dá výstavba bašty zaradiť až do neskorogotického obdobia 2. polovice 15. až začiatku 16. storočia. Dokladá to stratigrafia v NS5, v ktorej sa ukázalo, že cimburie južnej steny bašty prekrýva aj vrcholnogotickú mietku západného Stiborovského paláca z 2. vývojovej etapy, čo nedovoľuje výstavbu bašty stotožniť so stavebnou aktivitou Stiborovcov a ani skôr. Zároveň sa na základe prítomnosti trámovej zarážky v strielni na 1.NP (NS 3) dá predpokladať jej použitie pre palné zbrane, t.j. najskôr od 30. rokov 15. storočia a neskôr, pričom samotná existencia primárnej výškovéj klenby prízemie a proporcia cimburia, výrazne odlišná od cimburí na Stiborovských objektoch, tiež napovedajú o výrazne mladšom, neskorogotickom pôvode z 2. polovice 15. storočia.

V súlade s doterajšími poznatkami mala bašta dve podlažia, prízemie ale už od počiatku zaklenuté výsečovou klenbou, s výklenkovým prevétom v južnej stene a 4 strieľňami na prízemí, pričom na vyššie situovaná obranná terasa bola zakončená cimburím, ktorého zuby mali strmé tehlové pultové striešky s okapovými nosmi (NS5; 6; 7). Dodnes sa plošne zachovali extetiétové omietky s indíciami pre červenú výzdobu zubov cimburia, zvyšky kozubu na juhozápadnej strane i otvorom v západnej stene terasy, slúžiacim pre odvodnenie (NS6).

Na rozdiel od doterajších zistení, javí sa na základe zistených vzťahov murív najpravdepodobnejšie, že súčasne s výstavbou bašty došlo aj k zástavbe susednej prieluky medzi palácovými krídlami, a to trojpodlažným vstavaným traktom, ktorého okno v západnej stene bolo situované nad obrannou terasou bašty (NS 10).

4. stavebná etapa – ranorenesančná (po polovici 16. storočia)

priniesla prvú nadstavbu bašty a zobytnenie jej dovtedy obranného 2.NP, ktorého pôvodné cimburie bolo zamurované. Na rozdiel od doterajších záverov starších výskumov, táto nadstavba nesúvisí so zachovanými kamennými osteniami združených okien, ktoré sú výsledkom mladšej prestavby. Z pôvodných prvkov nadstavaného podlažia sa zachovali zvyšky okien v južnej (NS5 a 11), západnej (NS12) a severnej stene (NS3 a 13), i kozubu v severozápadnom kúte a prevétu vo východnej časti severnej steny (NS 7 a 13). Nakoľko murivo z tejto etapy vybieha vo východnej časti aj do úrovni neskoršieho 3.NP, je pravdepodobné, že v tomto období baštu prekryli pultovou strechou spádovanou na západ, a že uvedené murivo je zvyškom severného štítu strechy (NS13).

Pre datovanie opísanej etapy nemáme nateraz sprievodný datovateľný architektonický materiál a len podľa pozície murív voči susedným vývojovým etapám sa predbežne domnievame, že opísaná prestavba bašty sa uskutočnila niekedy po polovici 16. storočia novými majiteľmi hradu, Bánfiovcami.

5. vývojová etapa – vrcholnorenesančná (v priebehu 2. polovice 16. storočia).

priniesla výstavbu 3.NP, z ktorého konštrukcií sa zachovala len severná stena. Táto stena s primárnym okenným otvorom je ale na západnej strane zakončená omietnutým hladkým čelom bez jazvy po napojení západnej steny (NS9 a 13), čo napovedá o možnosti, že zvyšné steny mohli byť tvorené vysunutým dreveným podlažím. Okno si zachovalo vonkajšie lôžka po trámovej zárubni a v západnom okraji severnej steny stál nad korunou múru dodnes čiastočne zachovaný komín. Rámcové datovanie prestavby do 2. polovice 16. storočia sa

opiera o nasledujúce datovanie neskororenesančnej vývojovej etapy.

6. vývojová etapa – neskororenesančná (koniec 16. až prvá tretina 17. storočia)

Táto etapa znamenala prestavbu interiéru i okenných otvorov bašty. V rámci 2. NP došlo k zaklenutiu novou výsečovou klenbou, so štukovými dekoratívnymi nábežnými pätkami, akú získal aj susedných trakt hradného jadra. Namiesto staršieho okna v strede južnej steny bolo v západnom susedstve vybúrané nové okno s kamenným združeným polkruhovo ukončeným profilovaným ostením (NS5 a 11), aké získalo aj nové okno západnej steny (NS6 a 12). V dôsledku vytvorenia novej klenby došlo k zvýšeniu úrovne dlážky na 3. NP, takže z uvedeného dôvodu nadmurovali jeho obvodovú západnú i južnú stenu a staršie okno severnej steny posunuli vyššie (NS9 a 13). Nadstavba severnej steny napovedá, že zvýšená bašta mohla mať podkrovné podlažie predpokladanej pultovej strechy (NS9 a 13). V tomto období dochádza aj k úprave špalety vstupu vo východnej stene 2.NP, smerujúceho do traktu medzi palácmi, a k zamurovaniu staršieho okna medzipalácového traktu, orientovaného do interiéru zvýšenej bašty (NS 10). Podľa charakteru okenných ostení zaraďujeme opísanú vývojovú etapu do neskororenesančného obdobia konca 16. až prvej tretiny 17. storočia.

7. novodobé konzervačné úpravy 20. storočia

sa v 30. rokoch dotkli predovšetkým dekoratívnych okenných ostení na 2.NP, ktorých chýbajúce časti boli doplnené tehlovým murivom, pričom v 80. rokoch 20. storočia bol objekt zo strany interiéru plošne preškárovaný cementovou maltou a v rozrušených častiach okenných a vstupných otvorov domurovaný.

7. Vyhodnotenie výskumu

Architektonicko-historický výskum západnej bašty korigoval a doplnil doterajšie poznatky o vývoji objektu s cieľom aktualizovania, resp. vytvorenia nového návrhu na pamiatkovú obnovu doteraz neucelene obnoveného objektu.

Na základe vyššie vyhodnotenej podrobnej analýzy vývoja objektu možno skonštatovať, že na rozdiel od doterajších poznatkov patrí objekt k mladším neskorogotickým stavbám a jeho neskorší vývoj bol podstatne členitejší, než bolo doteraz interpretované. Ukázalo sa, že v novoveku bola bašta po viacnásobných prestavbách celá zobytnená

a dispozične napojená na palácový trakt hradného jadra. Vďaka osekaniu interiérových škárových cementových povrchov, bolo možné situácie nanovo vyhodnotiť tak, ako sa javili pred pamiatkovou konzerváciou v 80. rokoch 20. storočia. Napriek nemožnosti skúmať fasády z lešenia, bolo možné lokálne vyhodnotiť sprístupnené časti prevetového rizalitu a fasády skúmať obhliadkou zo susedných objektov. Okrem zistenia architektonicko-historického vývoja objektu výskum identifikoval aj mieru novodobých konzervačných zásahov z 20. storočia. Overil možnosti ďalšieho zhodnotenia súčasného stavu pamiatky a určil východiská ďalšej obnovy.

Záverom možno teda skonštatovať, že doplnkový výskum priniesol dostatok nových informácií potrebných pre určenie metodiky návrhu na obnovu skúmanej časti pamiatky.

8. Charakteristika pamiatkových hodnôt kultúrnej pamiatky

Skúmaná časť hradného komplexu patrí k hodnotným a najautentickejšie zachovaným častiam hradu, ktorý i v rámci stredoeurópskeho kontextu patrí k pokrokovým šľachtickým rezidenčným sídlam odzrkadľujúcim úroveň súdobého staviteľstva i výtvarného umenia. Objekt bašty je preto nositeľom súboru architektonických, historických, spoločenských, krajinných a umelecko-historických hodnôt. Z uvedených dôvodov je predmetom ochrany hmotná podstata jednotlivých historických súčastí s nasledovnými architektonickými a umelecko–remeselnými prvkami:

Architektonické a výtvarné prvky: kamenné ostenia renesančných okien, murované časti všetkých strielní a okenných i vstupných otvorov, samotné historické murivá so svojou autentickou skladbou a štruktúrou, zvyšky murovaných kozubov a cimburia. Významným výtvarným prvkom je štuková päťka klenby 2. NP bašty.

Remeselné prvky: celistvé plochy exteriérovej omietky, fragmenty interiérovej omietky, lôžka drevených konzolových a lešenárskych trámov v jednotlivých častiach murív.

Architektonická hodnota spočíva v miere zachovania a čitateľnosti neskorogotickej stavebnej podoby objektu so zaklenutým 1. nadzemným podlažím obsahujúcim prevet, krb a štvoricu strielní, z ktorých nepochybne severná bola určená pre ručné palné zbrane. Dokladom stvárnenia neskorogotickej architektúry je aj cimburie, za ktorým bola skrytá strecha vyspádovaná na západ.

Výtvarná hodnota je akcentovaná pôvodným zakončením bašty dodnes zachovaným a čitateľným cimburím so šikmými striedkami a tehlovými rímsami, ktoré plnili výlučne

dekoratívnu funkciu. Vyhladené biele omietky niesli v niektorých častiach červený náter, ktorého vzhľad už však vzhľadom na fragmentálny stupeň zachovania nevieme precizovať. Zo strany mestečka Beckova výtvarnú hodnotu umocňujú dnes už len torzálné zachované ostenia renesančných okien dokladajúce ich niekdajšie členenie stredovým stĺpikom. Významným umocniteľom výtvarnej hodnoty je aj zachovaná profilovaná štuková konzola klenby nad 2. NP.

Urbanistická hodnota hradu ako celku vrátane skúmanej bašty je daná skutočnosťou, že skalé bralo s hradom od východu ohraničuje urbanizmus sídla vyvinutý od stredoveku do súčasnosti a zároveň je pohľadovou dominatou pre návštevníkov Beckova.

9. Návrh ochrany, obnovy a prezentácie kultúrnej pamiatky

a) zhrnutie výsledkov architektonicko-historického výskumu

Architektonicko-historický výskum korigoval a precizoval doterajšie poznatky o vývoji skúmaného objektu bašty a priniesol nové poznatky potrebné pre vytvorenie korekčného návrhu pamiatkovej obnovy. Výskumom bolo identifikovaných celkovo šesť historických vývojových etáp s dva novoveké konzervačné zásahy.

b) požiadavky na zachovanie, obnovu a prezentáciu kultúrnych hodnôt pamiatky, jej hmotnej podstaty, prvkov a detailov tvoriacich jej súčasť a požiadavky na odstránenie predchádzajúcich nevhodných zásahov a úprav

Doterajší prístup k obnove a celková koncepcia nového návrhu obnovy skúmanej časti pamiatky

V 30. a 80. rokoch 20. storočia prebehli na objekte bašty čiastkové konzervačné práce, ktoré sa v rozhodujúcej miere dotkli povrchových úprav a detailov ostení. V 30. rokoch sa predovšetkým stabilizovali časti chýbajúcich a rozvoľnených častí okenných renesančných častí ostenia a vyspravili niektoré trhliny. Koncepcia obnovy zo 70.–80. rokov bola napojená na celkovú konzervačnú metódu hradného areálu, zameranú predovšetkým na statické zabezpečenie a zakonzervovanie murív. V metodickom materiáli zameranom na západný palác a baštu z roku 1982, sa tiež pripustilo izolovanie klenieb paláca asfaltovou hmotou

svetlosivého zafarbenia, mal sa zachovať ruinálny tvar korún, doplniť okenné parapety do pôvodných výšok a zároveň sa pri konzervácii mali zdôrazniť niektoré málo čitateľné prvky, ako boli deštruované lôžka trámov, špalety a pod. Omietky sa mali konzervovať podchytením a umelecko-remeselne sa mali zakonzervovať okenné ostenia ((Kodoňová-Fiala 1982, 3–4). Realizácie samotnej konzervácie bašty sa ale dotkla len interiérových stien, kde boli omietky žiaľ odstránené a murivá plošne preškárované nevhodnou cementovou zmesou. Niektoré špalety okien boli nesprávne doplnené v nehistorických polohách, pričom fasády a ich omietky a ani kamenné ostenia neboli zakonzervované a stabilizované.

Vzhľadom na vysokú mieru zachovania autentických prvkov murovaných konštrukcií i architektonických detailov skúmaného objektu je potrebné pri korekčnej obnove v maximálnej možnej miere pozornosť orientovať na zachovanie a ochranu všetkých autentických zvyškov hradnej architektúry. Táto požiadavka je prioritná najmä so zreteľom na frekventovanú návštevnosť zručaniny s postupným záujmom o využívanie jednotlivých priestorov na expozičné účely. Návrh preto nadväzuje na už rozbehnutú nosnú konzervačnú metódu obnovy doplnenú o dielčie rekonštrukcie vybraných častí. Z hľadiska dlhodobej ochrany pripúšťa aj možnosť realizácie skrytej strechy odvodnenej chrličom do svahu, aby bolo možné nielen chrániť jednotlivé interiérové prvky, ale perspektívne aj vytvoriť kryté expozičné priestory pre návštevníkov.

Požiadavky na zachovanie, obnovu a prezentáciu hodnôt pamiatky, jej hmotnej podstaty, prvkov a detailov tvoriacich jej súčasť a požiadavky na odstránenie predchádzajúcich nevhodných zásahov a úprav

Cieľom predloženého návrhu je v maximálnej miere zakonzervovať pomerne ucelene zachovanú hmotu západnej bašty, prezentovať jej zachované autentické prvky a sprístupniť interiér stavby pre návštevníkov, čím sa objekt zaradí do ucelenej expozičnej trasy hradného jadra. Komunikačné napojenie bude zachované cez existujúce historické vstupy vo východnej stene 1.NP.

c) návrh konkrétnych opatrení na záchranu a obnovu skúmaných častí kultúrnej pamiatky a na ich vhodné funkčné využitie

c/1 V miestach, kde sa povrchová úprava nezachovala a kde po odstránení cementových

škárových mált zostalo murivo v režnom stave s hĺbkovo vyplavenou maltou, návrh doporučuje líčne plochy preškárovať novou vápenno-pieskovou zmesou. Nová malta v upravovaných škárach bude zatlačená cca 2-3 cm za vonkajšie líce kameňa a jej povrch bude zdrsnený tak, aby evokoval zvetraný a nie neprirodzene vyhladený povrch. Líčne plochy kameňa je potrebné pri murovaní dôsledne očistiť od stečenej malty a ponechať začistené v režnom charaktere. V miestach, kde sa pôvodná malta v škárach muriva zachovala v súdržnom stave, nedôjde k plošnému preškárovaniu originálneho muriva, ale len k lokálnemu doplneniu škár v miestach hĺbkového vydrobenia pôvodnej malty.

Na základe medzinárodných dohôd, ktoré sa Slovenská republika zaviazala dodržiavať, platia pre rekonštrukciu pamiatkových objektov usmernenia obsiahnuté napr. v materiáloch ICOMOS, podložené dlhoročnými skúsenosťami s rekonštrukciou pamiatok na celom svete, ktoré kladú na škárovacie malty nasledujúce nároky:

- *malta sa podobá pôvodnej malte vo farbe, textúre a detaile,*
- *malta je mäkšia, čo sa týka pevnosti v tlaku a pórovitejšia ako zabudovaná tehla alebo kameň,*
- *malta je taká mäkká, alebo mäkšia; taká pórovitá, alebo pórovitejšia ako pôvodná malta.*

Cementová malta tieto podmienky nespĺňa, jej použitie pri škárovaní má okrem o. i. mimoriadne nepriaznivý vplyv na vlhkostný režim muriva, čo v krátkej dobe vedie k väčšej deštrukcii než bol pôvodný stav. Preto je potrebné dôsledne sa vyhýbať použitiu cementovej malty na škárovanie.

Je potrebné, aby sa zloženie novej maltovej zmesi a zároveň škárovacej malty čo najviac priblížilo fyzikálnym vlastnostiam a vizuálnej podobe pôvodnej vápenno-pieskovej malty, ktorá ako plnivo využívala riečny piesok rôznych frakcií, od úplne jemnej až po veľkosť zrn do 3 cm. Preto sa doporučuje použiť maltu z dobre odležaného vápna haseného tradičným spôsobom. Doterajšie skúsenosti z nedávnych konzervácií zrúcanín pamiatok (napr. hrady Uhrovec a Lietava), kde sa využívajú tradičné technológie prípravy spojív, dokladajú vhodnosť a taktiež trvácnosť takýchto materiálov.

c/2: Pri dopĺňaní vydrobených častí pôvodných murív je potrebné dodržať pôvodnú materiálovú skladbu vychádzajúc z okolitého pôvodného muriva, jeho štruktúru a spôsob kladenia stavebného materiálu, pričom murivo zostane v režnom charaktere s povrchovou úpravou škár v zmysle vyššie uvedených kritérií navrhnutých pri preškárovávaní historických častí muriva.

c/3: Dopĺňanie zaniknutých častí kamenných opracovaných prvkov okien bude realizované v rámci reštaurovania originálov v obmedzenej miere v miestach, kde to vyžaduje statické zabezpečenie okolitého muríva.

c/4: Prípadná realizácia skrytého zastrešenia nesmie vizuálne narúšať siluetu hradnej zrúcaniny a ani technicky negatívne ovplyvniť zachované historické murivá. Preto sa v prípade voľby možného zastrešenia objektu doporučuje vypracovať štúdiá s alternatívnymi tvarovými i technickými riešeniami strešnej konštrukcie.

1. Nadzemné podlažie

Torzálne zachovaný múr vymedzujúci vstupnú chodbičku do prevetu je možné nadmurovať z kameňa, aby sa zvýraznila jeho separačná funkcia od interiéru bašty. Nadmurovka musí mať nepravidelný torzálny tvar.

Vstup do prevetového rizalitu v južnej stene uzatvoriť pevnou, v prípade potreby odnímateľnou výplňou z mrežoviny tvorenej horizontálnymi vertikálnymi a prvkami, alebo diagonálnymi prvkami. Prevetový rizalit je potrebné konzervovať v torzálnnej forme preškárovaním a pokrytím korún trávnatým drnom.

Do susednej strielne orientovanej na juh je možné vložiť zvislý tyčový prvok štvorcového profilu s tmavým matným náterom a mierne nadmurovať zámurovku parapetu pre ukotvenie tyčového prvku. Konzoly krbu v juhozápadnom kúte je potrebné odborne reštaurátorsky očistiť od biogénnych činiteľov spôsobujúcich zazelenanie kamenných prvkov.

V strieľňach západnej steny je potrebné odstrániť nevhodnú bezpečnostnú výplň z pletiva v drevenom ráme, ktorá je bodovo ukotvená do špaliet cementovou maltou. Výplň je možné nahradiť zvislými tyčovými prvkami výrazovo totožnými s výplňou strielne v južnej stene bašty. Potrebné je domurovať chýbajúcu časť východnej špalety štrbinovej strielne v severnej stene a v nej vymodelovať lôžko pre drevenú zarážku podľa smerovania zachovaného odtlačku v západnej špalete.

Vstup v severnej časti východnej steny je potrebné spevniť trámovými prekladmi, ktoré budú rešpektovať rozmery pôvodných prekladov zachované v odtlačkoch. V murive špaliet ústiacom do bašty je potrebné vymodelovať nepravidelné lôžka po zaniknutom portáli resp. zárubni, čím sa odstráni terajšie nevhodné ostrohranné ukončenie špaliet realizované v 70.-80. rokoch. 20. stor.

Pochôdznu plochu je vzhľadom na jej konsolidovanosť možné ponechať v súčasnom stave, s možným miernym vyspádovaním do severozápadného kúta, kde je v severnej stene otvor umožňujúci odvod zrážkovej vody zabudovaním vhodného zberača a chrliča.

Na zachovaných nábehoch klenby je možné ponechať na dožitie poter z nastavovanej vápenno-cementovej malty, ktorý v súčasnosti tvorí ich účinnú ochranu.

2. Nadzemné podlažie

Vstup z priestoru západného paláca je potrebné konzervovať tak, že bude úlomkami z tehál spevnená južná špaleta s naznačením tehlového nábehu záklenku. Severná špaleta ostane v terajšej torzálnej forme.

V rámci návrhu obnovy je potrebné korekčne upraviť západnú špaletu južného okna a severnú špaletu západného okna. Novodobé primurovky je potrebné odstrániť a navrátiť pôvodný historický tvar špaletám. Zachované pieskovcové prvky je potrebné reštaurátorsky konzervovať a stabilizovať s prípadným nevyhnutným čiastočným doplnením hmoty (západné okno). Pre celkovú stabilizáciu ostení je potrebné doplniť zaniknuté vertikálne prvky ostenia a častí parapetov z pieskovca vo forme torzálnych zvetraných prvkov bez profilácie. V prípade južného okna to bude znamenať odstránenie tehlovej podmurovky v mieste západnej stojky z 30. - 40. rokov 20. storočia.

Výklenok vykurovacieho zariadenia a otvory v severnej stene je možné ponechať bez úprav. štukovú pätku v severovýchodnom kúte je potrebné odborne reštaurátorsky konzervovať a vhodne prekryť (napr. oloveným plechom).

Korunu muriva je potrebné konzervovať v torzálnej forme a prekryť trávovými drnmi.

Východná stena je výsledkom pamiatkových úprav z 70.-80. rokov 20. storočia. V prípade budúcej obnovy je potrebné vymodelovať v novom murive amorfnú tehlovú pätku klenby medzi zachovanou nikou a dnešným vstupom zo západného paláca, aby sa obnovil rytmus klenbových pätiiek.

3. Nadzemné podlažie

V rámci návrhu obnovy je potrebné tehlovým murivom podmurovať previs okenného otvoru v severnej stene, čím dôjde ku stabilizácii jeho špaliet.

4. Nadzemné podlažie

Korunu zachovanej steny v úrovni 4. NP je potrebné konzervovať v torzálnej forme a zadrnovať. Západnú špaletu otvoru vo východnej časti steny (vpravo od okna) je potrebné podmurovať a zachovať odtlačok parapetného dreveného prvku vo vonkajšom líci.

Južná fasáda

Stupňovitú soklovú časť je potrebné domurovať a stupne pokryť trávovými drnmi. Hĺbkovo vydrobenú maltu v škárach je potrebné doplniť a doplnený povrch patinovať. Škary vymedzujúce zamurované cimburie je potrebné ponechať v nezmenenom stave. Torzá neskorogotickej a renesančnej omietky je nutné odborne prichytiť k murivu.

Západná fasáda

Výpadok v päte steny pod vyľahčovacím oblúkom je potrebné domurovať z kameňa. Rovnako je potrebné domurovať výpadok v tehlovom vyľahčovacom oblúku. Náletovú zeleň je potrebné odstrániť, konzervovať korunu výstupku v severnej časti západnej steny. Hĺbkové výpadky v murive je potrebné vyškárať so škárami zatlačenými za líce kameňov, vyškárované murivo patinovať. Zvyšky omietky je potrebné odborne upevniť k murivu. Korunu je potrebné premurovať v torzálnom stave a pokryť drnmi.

Severná fasáda

Poškodenú východnú špaletu strieľne v úrovni 1. NP je potrebné domurovať, konzervovať historické omietky. V prípade potreby stabilizovať vystupujúcu časť záklenku vstupu do prevetu v úrovni 2. NP. V úrovni 3. a 4. NP je potrebné preškárať líce s hĺbkovo vyplavenou ložnou maltou, doplniť zámurovku okna v úrovni 3. NP tehlovým murivom pre stabilizovanie vyššie položeného okenného otvoru v úrovni 4. NP.

10. Požiadavky na vykonanie ďalších špecializovaných výskumov

Vzhľadom na skutočnosť, že nálezové situácie boli zo strany interiéru zväčša vyčerpané, doporučujeme v rámci stavebných prípravných prác realizovať architektonicko-historický dozor so zreteľom na t.č. neprístupné fasády s cieľom dokumentácie jednotlivých prvkov a historických omietok a vytvorenia doplnkového návrhu ich spresnenej obnovy.

Rovnako je potrebné doskúmanie viacerých t.č. voľne pohodených a nesystematicky uložených kamenných článkov z výskumu zo 70. rokov 20. storočia, kedy boli v interiér bašty nájdené renesančné architektonické prvky krbu, ktoré by bolo možné v budúcnosti prezentovať priamo v interiéri bašty (Kodoňová-Tóthová 1995, 71-obr.).

Doporučujeme uskutočniť aj doplnkový dendrochronologický výskum t.č. neprístupných a predpokladaných drevených vzoriek na fasádach, ktoré by mohli upresniť časové zaradenie jednotlivých vývojových etáp.

11. Zoznam fotografickej (F) a grafickej dokumentácie (G)

Fotografická dokumentácia

- F 1** Bašta od západu na výreze z fotografie Maxa Sterna zo 80. rokov 19. storočia.
- F 2** Súčasný pohľad na hrad od západu. Bašta je označená šípkou.
- F 3** Pohľad na južnú časť interiéru pred odstránením novodobej povrchovej úpravy.
- F 4** Pohľad na južnú časť západnej steny zo strany interiéru pred odstránením novodobej povrchovej úpravy.
- F 5** Pohľad na severnú časť západnej steny zo strany interiéru pred odstránením novodobej povrchovej úpravy.
- F 6** Pohľad na severnú stenu bašty zo strany interiéru pred odstránením novodobej povrchovej úpravy.
- F 7** Južná stena bašty v úrovni 1. NP. Zľava: vstup do bašty, vstup do prevetu, štrbinová strieľňa. Vpravo sú konzoly krbu. (*Nálezová situácia 1*).
- F 8** Juhovýchodný kút bašty v úrovni 1. NP so vstupom a zvyškom steny vymedzujúcej chodbičku ku prevetu. (*Nálezová situácia 1*).
- F 9** Detail torza krbu v juhozápadnom kúte 1. NP bašty. (*Nálezová situácia 1*).
- F 10** Strieľňa v južnej časti západnej steny bašty v úrovni 1. NP. (*Nálezová situácia 2*).
- F 11** Strieľňa v strednej časti západnej steny bašty v úrovni 1. NP. (*Nálezová situácia 2*).
- F 12** Zamurovaná plánovaná strieľňa v severozápadnom kúte bašty. (*Nálezová situácia 2*).
- F 13** Pohľad na strieľňu v severnej stene 1. NP bašty s vyznačeným lôžkom drevenej zarážky. (*Nálezová situácia 3*).
- F 14** Gotický článok zamurovaný v strednej časti severnej steny. (*Nálezová situácia 3*).
- F 15** Vstup do 1. NP bašty v severnej časti východnej steny. (*Nálezová situácia 4*).
- F 16** Detail odtlačkov drevených prekladov nad vstupom do bašty. (*Nálezová situácia 4*).
- F 17** Juhovýchodný kút 2. NP so zachovaným zubom cimburia neskororománskeho hradbového múru. (*Nálezová situácia 5*).
- F 18** Východná časť južnej steny s dvojicou zubov cimburia a zamurovaným otvorom zo 4. etapy (vyznačený čiarkovane) vedľa renesančného okna (*Nálezová situácia 5*).
- F 19** Renesančné okno v západnej časti južnej steny 2. NP bašty (*Nálezová situácia 5*).
- F 20** Južná časť západnej steny so zubami cimburia z 3. etapy a renesančným oknom zo 6. etapy. (*Nálezová situácia 6*).
- F 21** Pohľad na severnejšiu časť západnej steny 2. NP. Vľavo je okno zo 6. etapy, v strede odvodňovací otvor z 3. etapy, vpravo nika zo 6. etapy v mieste okna zo 4. etapy. (*Nálezová situácia 6*).
- F 22** Pohľad na niku zo 6. etapy v mieste okna zo 4. etapy. (*Nálezová situácia 6*).
- F 23** Výklenok v SZ nároží 2. NP so zvyškom sopúcha kozuba z 4. etapy - označený čiarkovanou čiarou. (*Nálezová situácia 6*).
- F 24** Pohľad na severnú stenu v úrovni 2. NP s oknom (vľavo a prevetom (vpravo) zo 4. etapy. (*Nálezová situácia 7*).
- F 25** Čelný pohľad od na pätku klenby v severovýchodnom kúte. (*Nálezová situácia 7*).
- F 26** Bočný pohľad od na pätku klenby v severovýchodnom kúte. (*Nálezová situácia 7*).
- F 27** Severná časť východnej steny 2. NP so zubom cimburia neskororománskej hradby (*Nálezová situácia 8*).
- F 28** Detail zvyšku klenbovej pätky a niky vo východnej stene (*Nálezová situácia 8*).
- F 29** Odtlačok dreveného prvku z 2. etapy v zámurovke neskororománskeho cimburia. Poloha

odtlačku je označená šípkou. (*Nálezová situácia 8*).

F 30 Zvyšok špalety vstupu do 2. NP bašty z 6. etapy. (*Nálezová situácia 8*).

F 31 Detail odtlačku západnej stojky a prekladu drevenej zárubne okna v severnej stene 3. NP (*Nálezová situácia 9*).

F 32 Detail odtlačku východnej stojky a prekladu drevenej zárubne okna v severnej stene 3. NP (*Nálezová situácia 9*).

F 33 Pohľad na zvyšok okna zo 4. etapy (dolu) a na mladšie okno zo 6. etapy. (*Nálezová situácia 9*).

F 34 Detail komínového prieduchu v západnej časti severnej steny bašty (*Nálezová situácia 9*).

F 35 Zvyšok západnej špalety otvoru vo východnej časti steny 4. NP. (*Nálezová situácia 9*).

F 36 Pohľad na lôžko záklenku otvoru v úrovni 4. NP severnej steny situované v západnej stene staršieho južného traktu Stiborovského paláca. (*Nálezová situácia 9*).

F 37 Pohľad na južný trakt Stiborovského palácového komplexu s druhotne zmeneným nárožím na špaletu. (*Nálezová situácia 10*).

F 38 Pohľad na zamurované okno priestoru medzi západným palácom a južným traktom Stiborovského paláca v úrovni 3. NP z 3. stavebnej etapy. (*Nálezová situácia 10*).

F 39 Pohľad na južnú časť východnej steny bašty v úrovni 3. NP (*Nálezová situácia 10*).

F 40 Celkový pohľad na baštu od juhu. (*Nálezová situácia 11*).

F 41 Pohľad na vejárovito sa rozširujúci stupňovitý sokel bašty a prevet zo 6. etapy. (*Nálezová situácia 11*).

F 42 Detail prevetu zo 6. etapy pri južnej fasáde. (*Nálezová situácia 11*).

F 43 Pohľad na starší žľab prevetu z 3. etapy, ktorý bol prekrytý prevetovým rizalitom zo 6. etapy. (*Nálezová situácia 11*).

F 44 Detail južnej fasády bašty v úrovni 2. NP. Viditeľné je cimburie z 3. etapy so zamurovaným okenným otvorom zo 4. etapy (označený čiarkovanou čiarou) vo východnom susedstve okna zo 6. etapy. (*Nálezová situácia 11*).

F 45 Celkový pohľad na západnú fasádu bašty. (*Nálezová situácia 12*).

F 46 Detail západnej fasády v úrovni 2. NP s renesančným oknom zo 6. etapy (vpravo) a zamurovaným oknom zo 4. etapy v severnej časti steny (vľavo). (*Nálezová situácia 12*).

F 47 Pohľad na severnú fasádu bašty od severozápadu. (*Nálezová situácia 13*).

F 48 Detailný pohľad na severnú fasádu bašty od severovýchodu. (*Nálezová situácia 13*).

Foto: M. Matejka 2017

Grafická dokumentácia

Historická grafická dokumentácia

G 1 Situáciu hradu s vývojovou analýzou z 2013 a vyznačením skúmaného objektu.

G 2 Dokumentáciu klenbovej štukovej konzoly z roku 1975.

G 3 Bašta od juhozápadu na výseku rytiny L. Rohbocka z roku 1857 (SNG.G 5440).

G 4 Detail renesančného okna južnej fasády bašty na obraze L. Medňanského z rokov 1870-1872.

Súčasná grafická dokumentácia

G 5 Pôdorys 1. NP - slohová analýza 1:100

G 6 Pôdorys 2. NP - slohová analýza 1:100

G 7 Pôdorys 3. NP - slohová analýza 1:100
G 8 Pôdorys 4. NP - slohová analýza 1:100
G 9 Rez A-A' - slohová analýza 1:100
G 10 Rez B-B' - slohová analýza 1:100
G 11 Rez C-C' - slohová analýza 1:100
G 12 Rez C-C' - slohová analýza 1:100
G 13 Južný pohľad - slohová analýza 1:100
G 14 Západný pohľad - slohová analýza 1:100
G 15 Severný pohľad - slohová analýza 1:100
G 16 Pôdorys 1. NP - návrh obnovy 1:100
G 17 Pôdorys 2. NP - návrh obnovy 1:100
G 18 Pôdorys 3. NP - návrh obnovy 1:100
G 19 Pôdorys 4. NP - návrh obnovy 1:100
G 20 Rez A-A' - návrh obnovy 1:100
G 21 Rez B-B' - návrh obnovy 1:100
G 22 Rez C-C' - návrh obnovy 1:100
G 23 Rez C-C' - návrh obnovy 1:100
G 24 Južný pohľad - návrh obnovy 1:100
G 25 Západný pohľad - návrh obnovy 1:100
G 26 Severný pohľad - návrh obnovy 1:100

Kresby: M. Matejka, využitím geodetického zamerania z roku 1968

12. Použité podklady, pramene a literatúra

- Bardoly, István (ED.). 1999: A "szentek fuvarosa" - Divald Kornél Felső-Magyarországi topográfiaja és fényképei 1900-1919. Budapest:OKvH.
- Bóna, Martin 2003a: Katalógové heslo: Hrad Beckov. In: D. Buran a kol.: Gotika. Dejiny slovenského výtvarného umenia, s. 591-592, 596-597, 601-603. Bratislava.
- Bóna, Martin 2003b: Konzervácia a prezentácia hradu Hrušov v rokoch 1928-1930. In: Monumentorum tutela Ochrana pamiatok 14, 79-94.
- Bóna, Martin 2009: Beckov – Beckovský hrad. Čiastkový architektonicko-historický výskum PO Múr opevňovací. In: Archív ObÚ Beckov, Archív KPÚ Trenčín.
- Bóna, Martin - Šimkovic, Michal 2006: Vývoj pamiatkovej starostlivosti o hradné zrúcaniny. In: Kol.: Ochrana zrúcanín v kultúrnej krajine, 36-49. Lietava 2006.
- Bóna, Martin – Matejka, Miroslav 2006-2007: Hrad Beckov. Architektonicko-historický a umelecko-historický výskum objektov severnej časti hradného jadra. In: Archív ObÚ Beckov, Archív KPÚ Trenčín.
- Ethey, Gyula – Csemegi, József 1943: A Stibor család építkezései. Adatok a felvidéki gótikus építészet történetéhez. In: A Magyar Mérnök és Építészegylet Közlönye, 3-12.
- Fabian, Pavol – Hrčka, Michal 2006: Konzervácia povrchových úprav. In: Kol. autorov:

Ochrana zrúcanín v kultúrnej krajine. Lietava: ZnZLH, s. 118–125.

- Geodetické zameranie hradného komplexu. Inžinierska geodézia, n.p. Bratislava, 1968.
- Gajdič, Ivan – Hudák, Peter – Piatrov, Marián 2010: Beckov hrad. Architektonicko-historický výskum dolného hradu – východná časť predhradia. In: Archív KPÚ v Trenčíne.
- Jančušková, M. 1971: Beckov, stavebno-historický výskum hradne kaplnky so sakristiou a dvojtraktovým palácom. Výskumná dokumentácia SÚPSOP Bratislava v Ústrednom archíve Pamiatkového úradu v Bratislave, T 814.
- Jančušková, M. 1972: Stavebno-historický výskum hrad Beckova (II. etapa). Výskumná dokumentácia SÚPSOP Bratislava v Ústrednom archíve Pamiatkového úradu v Bratislave, T 831.
- Kodoňová, Mária 1975: Beckov – hrad – vstupná časť a dolné nádvorie, spracovanie umelecko-historického nálezového materiálu. In: KPÚ v Trenčíne, č. 163.
- Kodoňová, Mária 1983: Beckov – program pamiatkovej úpravy. Ústredný archív Pamiatkového úradu SR, T 2136.
- Kodoňová, Mária 1984: Beckovský výtvarný okruh v neskoréj gotike. In: Ars, z umenia stredoveku, č. 1, s. 51–79.
- Kodoňová, Mária 1987: A beckói (Beckov) uradalom művelődéstörténeti jelentősége a keső gótika korában, In: Művészet Zsigmond király korában 1387 - 1437, I.-Tanulmányok, 312-331. Budapest.
- Kodoňová, Mária – Fiala, Andrej 1982: Beckov hrad – západný palác. Program pamiatkových úprav. In: Ústredný archív PÚSR Bratislava, T 2215.
- Kodoňová, Mária – Tóthová, Štefánia 1995: Hrad Beckov. Bratislava-Pamiatkový ústav.
- Könyöki, József 1905: A középkori várak különös tekintettel Magyarországra. Budapest.
- Mencl, Václav a kol.: 1968: Výtvarný vývoj středověkých omítek. Praha.
- Mencl, Václav 1969: Gotická architektúra horného a stredného Považia. In: Vlastivedný časopis, 18, s. 97–112.
- Menclová, Dobroslava 1938: Hrad Beckov. Rukopis v pozostalosti autorky uložený v Archíve Národního Muzea v Prahe, fond Pozostalost' Dobroslavy a Václava Menclovcov, kartón č. 58.
- Menclová, Dobroslava 1961: Vliv husitských válek na pozdně gotickou fortifikační architekturu. Umění 9, č. 5, 433-471.
- Menclová, Dobroslava 1973: Príspevok k typológii hradov, zámkov a kaštieľov na

- Slovensku. In: Pisoň, Š.: Hradý, zámky a kaštiele na Slovensku, 397-445. Bratislava.
- Plaček, Miroslav – Bóna, Martin 2007: Encyklopédia slovenských hradov. Bratislava
 - Rejthar, Rudolf – Smoláková, Mária 1970: Beckov – hrad. Zámer pamiatkovej obnovy. In: Ústredný archív PÚ SR v Bratislave, T 1352.
 - Šimkovic, Michal – Bóna, Martin 2003: Opevnené sídla za vlády Anjouovcov; Hradná architektúra počas vlády Žigmunda Luxemburského. In: D. Buran a kol.: Gotika. Dejiny slovenského výtvarného umenia, 86-95, 198-205. Bratislava.
 - Tóthová, Štefánia 1978: Správa o systematickom archeologickom výskume Beckov – horný hrad. SÚPSOP Bratislava – hrad. In: Ústredný archív PÚ SR v Bratislave, T 1162.
 - Tóthová, Štefánia 1978a: Tóthová, Š. 1978: Výsledky archeologického výskumu na Beckovskom hrade. AH 3, 393-401.
 - Tóthová, Štefánia 2006: Beckovský hrad vo svetle archeologického výskumu. In: Karlík, J. (Edit.): Beckov 1, dejiny obce do roku 1918. Nové Mesto nad Váhom, s. 1–24
 - Váliné Pogány, Jolán (ed.) 2000: Az örökség hagyományozása. Könyöki József műemlékfelmérései 1869-1890. Budapest.

13. Prílohy

Fotografická dokumentácia

Grafická dokumentácia

Rozhodnutie KPÚ

LV a KM